MARIDALENS VENNER

Kulturminner i Maridalen

KULTURMINNEÅRET 1997

Etat for miljørettet helsevern og
Byantikvaren i Oslo, Oslo Kommune

Per G. Nilsen
Tegninger av Frances Dodman

ÅRSMØTEINNKALLING OG SAKSPAPIRER BAK I BOKA

ÅRSSKRIFT

SKARSELVA

Skarselva bruser fra skog til dal,
om våren den kraftfull flommer.
Fra Markas sjøer og stille vann,
med liv og sang den kommer.
I stryket ved dammen fossekall dukker.
Granene står der og lytter og bukker.
Når..dagen går mot kveld...

Tømmeret fôr gjennom dammen,
i det fossende ,ville stryk.
Mens fløterne viste det veien,
og kvelden var lys og myk.
Mot him`len hørtes drønn og støyt.
I fossen hvirvlet skum og sprøyt.
Og...stokkene danset av sted...

Ved Susensvingen ..der var det liv,
spinneriet..lå der en gang.
Dammen demte elva opp,
der hørte du arbeidernes sang.
I dag er alt bare sagn og minner.
Murer og stein er alt du finner.
Men...elva bruser som før...

Når dalen åpner seg vid og mild,
elva seg rolig slynger.
Langsetter marker og stille skog,
der sivet i vinden gynger.
Beveren bygger der sin hytte.
Gjedda den lurer på sitt bytte.
Og...sommernatta den lyser...

Helge Haakenstad

F.D.'97

FD 97

KULTURMINNEÅRET 1997

I 1992 laget Oslo kommune, ved Miljøetaten og Byantikvaren, en rapport om kulturminner og kulturlandskap i Maridalen: «En bynær bygd» av etnolog Per G. Nilsen.

Denne rapporten kom til ut fra et følt behov for en helhetlig kulturminneregistrering og prioritering av verneverdier i forbindelse med arbeidet med den kommende verneplanen for Maridalen. Miljøetaten tok initiativet i 1986, og etnolog Per G. Nilsen drev feltarbeid i 1986–87 og skrev den ferdig i 1988.

Ni år har gått, og endel forhold har endret seg i Maridalen. Dette gjelder særlig teksten i kapittel 3: Hus for folk (mange våningshus har fått WC og bad). Dessuten kom verneplanen for Maridalen høsten 1996.

Per G. Nilsens arbeid er likevel like aktuell i dag som for ni år siden, og hva er vel mere naturlig enn å gi den ut som årsskrift under kulturminneåret 1997? En stor takk til ham!

Kulturminneåret 1997 har tre hovedtemaer:
- *Kulturminner langs kyst og vannveier*
- *Teknisk og industrielle kulturminner*
- *Bli kjent med dine kulturminner*

Dessuten er hovedmålet at kulturminneåret skal skape større glede av og bedre forståelse for kulturminnene.

Dette årsskrift er et viktig bidrag!

En stor takk til Frances Dodman som igjen har illustrert årsskriftet med flotte tegninger. Hun kan treffes på telefon 22 23 14 74.

Kunnskap om kulturminnene er kunnskap om våre egne røtter, vår nasjonale kulturarv. Vi får håpe det får konsekvenser for prioriteringer fra våre myndigheter.

Tor Øystein Olsen
Leder Maridalens Venner

1 INNLEDNING

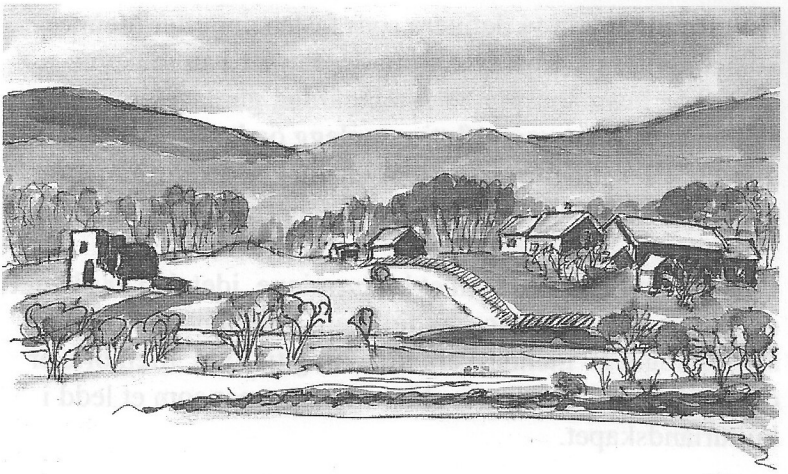
Generelt om kulturminner og kulturlandskap
Landskapet kan studeres fra forskjellige synsvinkler. Her vil vi se på landskapets menneskeskapte side. Menneske og natur har sammen bidratt til å frambringe det landskapet vi ser i dag.

Kulturminner kan vi definere som faste spor etter menneskers aktivitet i landskapet. Som eksempler kan vi nevne garder og husmannsplasser, steingarder, gardsveier, rydningsrøyser, tømmerfløtingsanlegg og koier. Det er ikke alltid lett å sette grense mellom «natur- og kulturminner», det kommer mest an på synsvinkelen.

En allé kan betraktes som et kulturminne, idet den er plantet av mennesker. Et tre som er tidligere blitt lauvet, har blitt sterkt preget av menneskers fôrsøking til dyra. Men ofte er det også fruktbart å regne slike objekter mer som et ledd i kulturlandskapet.

Et kulturminne kan vi si både er ledd i menneskers atferd og resultat av det. Et fjøs ble f.eks. bygd av folk på garden som ledd i husdyrholdet, innenfor rammene av et økonomisk system.

Både landskap og de egentlige kulturminner som hus osv. kan vi se på som ei bok vi kan lese i om hvordan mennesker har utnytta naturressursene og i varierende grad satt sitt preg på «boka» med kulturspor.

Kulturlandskapet vil i denne rapporten defineres som alt landskap med spor etter mennesker og med forestillinger knyttet til seg.

Nesten alle landskap i Norge er mer eller mindre påvirket av mennesker. F.eks. har skoggrensa på fjellet flere steder blitt sterkt påvirket av brenselforbruk til setrenes ysting. Samisk kulturlandskap har til våre dager vært særlig naturnært. Et annet ytterpunkt er det høyteknologiske by-samfunnet, som likevel har naturinnslag enkelte steder og i «botnen».

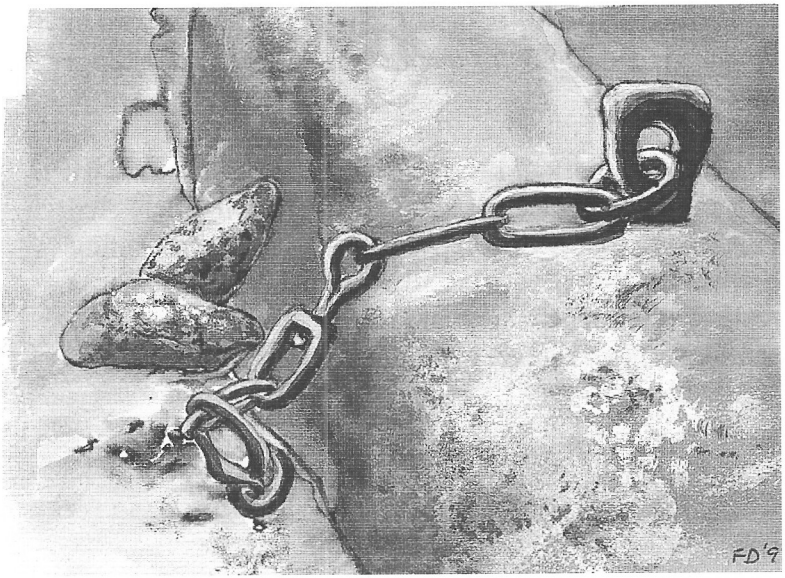
Landskap og kulturminner forteller om driftsformer i jord- og skogbruk, om transport, stilimpulser utenifra, om sosial lagdeling og trosoppfatninger osv.

Når vi ser på landskap og kulturminner utifra et kultur-historisk perspektiv, bør vi være oppmerksom på *hvilket perspektiv* den som ser, har. Et eget studiefelt kan være synet vårt på landskapet.

I f.eks. samiske områder var det knyttet trosforestillinger til enkelte fjell og steiner. Og synet vårt på landskapet har med erfaringer og livssituasjon å gjøre.

En bonde på 1800-tallet hadde ett bilde avlandskapet, f.eks. med stor kunnskap om tegn i naturen, i å se emner til redskap osv.

Det var et produksjonslandskap. En fisker og en kondisjo-nert bymann så annerledes på det.

Sagløkka – Skarselva

For en turgåer i dag er f.eks. Maridalen et rekreasjonslandskap, for en gardbruker noe mer et produksjonslandskap preget av samtidas produksjonsmåter.

Hva er verneverdig?
Hva som er kulturhistorisk verneverdig kan ikke fastsettes en gang for alle. Men i dag kan følgende kriterier sies å være vanlige innen kulturminnevernet:

- *Typiskhet:*
  Verneverdien av et kulturminne øker hvis det er et karakteristisk eksempel på en gruppe kulturminner i et bestemt geografisk område.
  Et våningshus kan være mer eller mindre typisk for slutten av 1800-tallet på Østlandet. Ei brutype kan være mer eller mindre vanlig for tidlig 1900-tall osv.

- *Sjeldenhet:*
  Hvis et kulturminne ikke bare er typisk, men er et av de få bevarte av typen, øker verneverdien.

- *Teknisk tilstand:*
  Om kulturminnet er i god stand eller kan holdes i stand, er også vesentlig.

- *Ledd i levende kultur:*
  Verdien økes når et minne er i bruk, og særlig når det fører videre gamle tradisjoner, f.eks. et gardsanlegg som drives som gard.

- *Informasjonsverdi:*
  Noen kulturminner kan informere mer enn andre om hvordan livet var i eldre tider. Da blir sider ved historia vår konkretisert. Et godt synlig og bevart tømmer-fløtingsanlegg kan fortelle endel om et av landets viktigste transportsystemer.

- *Identitetsverdi:*
  Kulturminner i forskjellige distrikter har ofte særtrekk som er med på å gi lokal identitet. En hustype kan som en lokal dialekt, være identitetskapende.

- *Symbolverdi:*
  Noen kulturminner, ofte av stor arkitektonisk verdi, kan være nasjonale eller regionale symboler. Vi kan f.eks. tenke på Slottet og kirkeruinen i Maridalen som et symbol, kjent langt utover lokalsamfunnet.

Sammendrag og konklusjon

Undersøkelsesområdet
Maridalen er ei typisk østlandsk jord- og skogbruksbygd, med svært lite innslag av bymessig bebyggelse. Åsene rundt er barskogkledte, og dyrka mark med jordbruksbosetning og blandingsskog fins mest i dalbotnen. Bybebyggelsen går til sørenden av dalen.

Det registrerte området er på ca. 10 000 dekar. I alt ca. 2.600 dekar er dyrka mark, derav er ca. 2.000 dekar eid av Oslo kommune.

Maridalsvannet på 3,9 km^2 utgjør sentrum av dalen. To nordmarksvassdrag renner ut i dette, og Akerselva følger mot sør.

I området rundt Maridalen møter vi tre typer landskap:

- *Nordmarka:*
  Et skogbrukslandskap med bebyggelse og eldre innmark som øyer i skoghavet.
- *Maridalen:*
  Ei bygd preget av dyrka mark og endel skog.
- *Akerselva:*
  Et industrilandskap.

Kulturminneregistreringa
Denne rapporten bygger på feltarbeid, kildestudier og intervjuer utført for å foreta en kulturhistorisk dokumentasjon av Maridalen. Den var et ledd i Miljøetatens arbeid med en verneplan for Maridalen etter naturvernloven. Byantikvaren var faglig ansvarlig.

Målet var å dokumentere og vurdere verneverdien av kulturminnene i området, både hus og andre kulturminner. Hus yngre enn 1920 ble i noen tilfeller tatt med.

Feltarbeid og bearbeiding av materiale foregikk i perioden 1.8.1986 til 16.2.1987 og igjen fra 1.6. til 31.12.1987, med unntak av sommerferie.

Rapporten ble ferdigskrevet vårsemesteret 1988.

Skarselva

Registreringsmetoden var basert på SEFRAKs skjemaer for hus og andre kulturminner enn hus. (SEFRAK = Sekretariatet for registrering av faste kulturminner i Norge.) Registreringa gikk noe mer inn på historiske tilhøve i bygdesamfunnet enn SEFRAK strengt tatt krever.

I alt ble 320 hus/hustufter og 167 andre kulturminner registrert. Alle kulturminner ble dokumentert ved fotografier, 4 fotografier ble tatt av hvert hus og ca. 2 av hver av de andre kulturminnene. Noen få 9x12 cm. s/v kopier og dias ble også tatt til å illustrere foreliggende rapport og til Byantikvarens arkiv. Det ble også tatt noen fotografier av deler av landskapet og minst ett av hvert av de helhetlige kulturminnemiljøene, f.eks. en gard.

Arbeidet var et kommunalt samarbeidsprosjekt. Miljøetaten, Byantikvaren, Oslo skogvesen og Oslo vann- og avløpsverk har sammen finansiert arbeidet.

Miljøetaten ga arbeidsplassen og Byantikvaren var faglig ansvarlig. Ei styringsgruppe, bestående av representanter for de bevilgende etater, fulgte arbeidet.

Kildematerialet kom fra både offentlige institusjoner, privatpersoner og frivillige organisasjoner.

Konklusjon

Maridalen har *høy verneverdi* som landskap sett fra en *kulturhistorisk* synsvinkel. Dalen er særlig viktig som et *helhetlig* jord- og skogbruksmiljø, som viser forskjellige tiders ressursutnyttelse og byggeskikk. Særlig er

18–1900-tallet representert med enkelte eldre kulturspor/ bygninger.

Her følger en oversikt over et utvalg av kulturhistorisk interessante landskap. Oversikten er ikke uttømmende.

- *Nes med Neskroken:*
  Godt bevart med gardsanlegg, 6 tidligere husmannsplasser, rester av Greveveien, beitemark, sommerfjøs (eneste i Maridalen), vannreservoar o.a. Rester av brygge og gardsteglverk ved Maridalsvannet. Kongeeikene.Tidligere hamn. Området gir et godt bilde av et gards- og husmannsmiljø i distriktet. Hovedbygning på Nes hadde høy arkitektonisk verdi til 1950-tallet, detaljer forsøkes rekonstruert. Badehus og bryggeruin peker på 1800-tallets turisme før drikkevannsbestemmelsene ble strengere.

- *Kirkeby med Margarethakirken:*
  Interesssant område med flere historiske «lag» i landskapet. Kirkeruin, to gardsbruk. Øvre Kirkeby av høy verdi. Eldre beitemark, røyser, lauvede trær, trekol i jorda etter trekolbrenning. Området rundt kirkeruinen historisk viktig.

- *Turter:*
  Tufter av garden, tuntrær, eldre beitemark, lauvede trær og eldre røyser. Flere steingarder mot Gamle Maridalsvei. Eldre gardsvei.

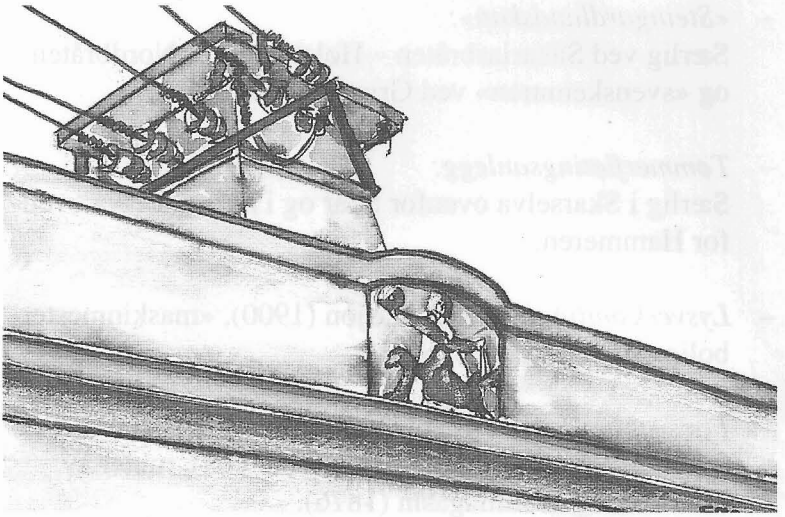
- *«Steingardlandskap»:*
  Særlig ved Sakariasbråten – Hølet ovenfor Nordbråten og «svenskemuren» ved Grinda-Svartkulp.

- *Tømmerfløtingsanlegg:*
  Særlig i Skarselva ovenfor Skar og i Skjærsjøelva ovenfor Hammeren.

- *Lysverksmiljø* med kraftstasjon (1900), «maskinmesterbolig» og hytte.

- *Forsvarsanlegg* på Skar leir. Særlig bør framheves hus fra 1890-tallet (bl.a. kommandantboligen), ruiner av kruttverk og kruttmagasin (1876).

Dette er bare et utvalg av kulturminner. Langt mer berøres i forslag til kulturminnevernplan.

St. Hallvardfigur hogd inn i murveggen til kraftstasjonen ved Hammeren

Gårdene Sittpå og Brenners – Neskroken

2 LANDSKAP OG HISTORIE

Topografi

Maridalen har blitt kalt et halvåpent jordbrukslandskap. Dalen er en karakteristisk østlandsdal med tyngden av jordbruksbebyggelsen og den dyrka marka i dalbunnen nær vassdragene, tidligere havbotn, og med barskogkledte åser rundt.

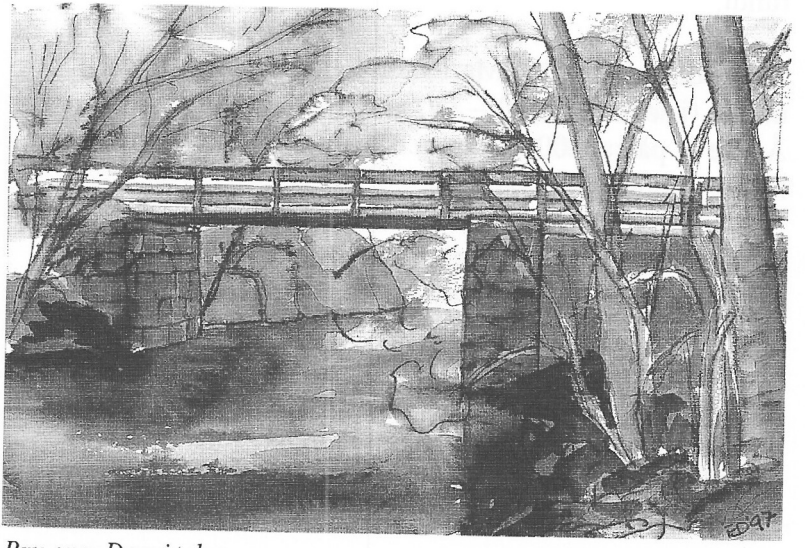
Hoveddelen av sjølve Maridalen ligger på mellom ca. 150 m.o.h. (i sør) og ca. 200–220 m.o.h. (ved Skar i nord). Åsene er på ca. 200–500 m.o.h. Høyest er åsene i nord med Mellomkollen på 536 m.o.h.

Maridalens nåværende fjellgrunn utgjøres av permiske bergarter, dalen er en del av det berømte Oslofeltet.

Under siste istid fikk dalen sin nåværende utforming. Store mengder løsmateriale ble liggende igjen. Morener ble dannet, den viktigste er den som i dag demmer opp mot Maridalsvannet i sør. Den demmer også opp Sognsvann og Bogstadvannet. Lenger nord, ved Skar, er det også ei morene.

Ved Skar er det funnet rester av sjødyr, den høyeste marine grense gikk ca. 215 m over nåværende havnivå i området der.

Alt dette er viktig for å forstå dalens seinere utvikling som jord- og skogbruksbygd. Jordsmonnet er fattig på kalk, mangan og kopper. Kalkmangelen henger sammen med at

Bru over Dausjøelva

få skalldyr overlevde i det kalde istidsvannet. Jorda er derimot sandholdig.

Klimaet er noe fuktig, med sein vår og tidlig høst og endel tåke. Den store vannflaten til Maridalsvannet virker naturlig nok inn på klimaet. Den er Oslos største innsjø og ligger på 149 m.o.h. Ca. 80% av Oslos drikkevann kommer herifra.

Østre og vestre nordmarksvassdrag møtes i Maridalsvannet. Vestre (her Skjærsjøelva) kommer helt fra Puttmyrene/Ølja i Jevnaker og passerer store vann som f.eks. Sandungen og Bjørnsjøen. Det er i alt 42 km langt. Østre vassdrag er atskillig kortere, bare 9 km. Hele Maridalsvannets nedslagsfelt er på 251,64 km^2. Begge vassdrag har gjennom flere hundre år vært brukt til tømmerfløting.

Nåtidige samfunnsforhold

I 1974 foregikk siste fløting i vestre vassdrag. I dag fraktes alt tømmer med lastebil, med unntak av litt lokalfløting i Marka.

Jordbruket har helt opp til 1960-åra vært den viktigste næringsveien kombinert med skogsarbeid.

Helt til 1960-tallet dominerte mjølkeproduksjon kombinert med fôrproduksjon. Etter forbudet mot husdyrhold på kommunens garder i 1967, har bøndene stort sett gått helt over til ensidig kornproduksjon. Noen få dyrker bær, mais og andre grønnsaker. De private gardbrukerne sluttet også med husdyrhold i samme periode.

I dag er ca. 2.600 dekar fulldyrka. Av dette er ca. 2.000 dekar eid av Oslo kommune og drevet av forpaktere. I alt er det 10 forpaktere og 3 aktive private gardbrukere.

Flere kommunale bruk har fått tilleggsjord fra nedlagte eller revne jordbruksenheter. Et par private bruk forpakter bort jorda i tillegg til de 3 nevnte.

Brukene varierer i størrelse fra ca. 25 dekar til 405 dekar. Minst er Nordseter, størst er Store Brennenga. Noen forpakter eller eier også jord utenfor bygda.

Avlingene skal ligge ca. 100 kg pr. dekar lavere enn normalt for tilsvarende forhold pga. jordforhold og klima. Granplanting nord for Maridalsvannet kan føre til oppdemming av kaldluftsstrømmen. Oppdemming av Maridalsvannet fører til flomskader på ca. 150 dekar hver vår.

Vannrestriksjonene påvirker som nevnt gardsdrifta, men også private husciere. Forpaktningsbrukene kan ha maks 3 hester hver, kloakk/avløp/renovasjon er særlig strengt regulert, trær på kommunale bruk kan ikke felles uten løyve osv.

Jordbruket er høymekanisert. De fleste gardbrukere har arbeid i byen. Bygda kan derfor karakteriseres som «en sovebygd med jordbruk» i dag.

Skogbruket er fortsatt ei viktig næring i distriktet, men det er høymekanisert og relativt få er direkte sysselsatt med skogsarbeid.

Det langt meste av skogen eies av Oslo kommune og Løvenskiold-Vækerø A/S. Ca. 800 dekar er eid av mindre private grunneiere. Visse begrensninger er pålagt skogsdrifta av hensyn til friluftsliv og naturvern («Marka-forskriftene» til Skogloven og Oslo kommuneskogers egne retningslinjer).

Forsvaret eier ca. 175 dekar av Skar, hvor det er militærleir. Denne vil delvis bli nedbygd, men noe vil bli igjen. Det var et maksimalt belegg på 100 personer i 1978. Dette skal nå reduseres til maksimalt 35 personer.

Hammeren kraftstasjon er fortsatt i lønnsom drift.

Av institusjoner er det skole (1–6) med 36 elever (1986). I velhuset er det barnehage. Marka mobile eldresenter er på skolen en dag i uka. «Maridalsprosjektet» foregår som spesialpedagogisk tilbud på nedre Vaggestein. Maridalen kapell har eget menighetsråd, gudstjenester og møter.

Det er et aktivt foreningsliv i bygda. Velhuset er sentrum for dette. Maridalsspillet ved kirkeruinen hver sommer må også nevnes som en viktig kulturinstitusjon i hovedstaden.

Maridalens befolkningsutvikling de siste åra belyser problemene for et slikt område. Dalen er både utkantstrøk og bynær bygd, og er derfor sterkt berørt av byens behov for reint drikkevann og natur- og friluftsinteressene. Samtidig er det ei produksjonsbygd med rasjonalisert jord- og skogbruk og bosted for endel mennesker.

Rydningsrøyser ved Kirkeby

De fleste arbeider i sentralbyen. Dalen har litt flere enn gjennomsnittet for Oslo som arbeider i bygg og anlegg. (Folketelling 1980). Dette har å gjøre med behovet for å bruke gardenes maskinpark hele året.

Som konklusjon på dette kapitlet kan vi peke på at Maridalen er en jord- og skogbruksbygd, med sentral betydning for Oslos drikkevannsforsyning. Den er både en rekreasjons- og en produksjonsbygd.

Eiendomshistorie i hovedtrekk

Det har vært 4 viktige grunneiere i Maridalens historie: Kirken i mellomalderen, Kronen på 15–1600-tallet, borgerskapet/Nordmarksgodset på 17–1800-tallet og Oslo kommune fra slutten av forrige århundre til i dag.

Utviklinga mot større godskomplekser har skjedd gradvis. Det gjelder også Maridalen, som ved navn først nevnes i skriftlige kilder som Margarethadalens almenning 1335. Da eide Mariakirken hele dalen, som strakte seg fra Sandungene i nord til «Dynjande» (ei foss nord i Akerselva?). I seinmellomalderen eide kirken ca. 80% av jorda i Aker ellers.

Ved reformasjonen 1536 overtok i hovedsak Kronen jorda i Maridalen. Noe jord forble kirkelig («beneficert») til 1800-tallet.

På 1600-tallet begynte Kronen imidlertid å avhende gods for å betale gjeld. Først ble det pantsatt, deretter solgt. Etterhvert ble borgerskapet den store godssamler i Maridalen som i Aker ellers. På 1700–1800-tallet vokste det store

Turter

Nordmarksgodset fram. Tidlig på 1800-tallet hadde det sin største utstrekning og eide store deler av Maridalen. Hovedinteressen var skogs-, sagbruks- og jernverksdrift.

Det var imidlertid også flere eiere og enkelte sjøleiere. I 1820–30 åra ble det siste «beneficerte» godset solgt til bønder (bl.a. Vaggestein i 1825).

Fra slutten av 1800-tallet, særlig mellom 1889 og 1923, kjøpte Kristiania (Oslo) kommune opp store deler av dalen for å sikre drikkevann til byens økende befolkning. Folketallet i byen vokste mye i samband med industrialiseringa i siste halvdel av 1800-tallet.

Jorda ble drevet av forpaktere på kommunens grunn. I 1939 var det 19, i 1967 15, og i 1988 10 forpaktere. 3 private eiere driver jorda sjøl i dag. 2 private gardbrukere forpakter bort jorda si til kommunale forpaktere.

Jorda, Skogen og Byen

Noen hovedtrekk ved Maridalens kulturlandskapshistorie.

Innledning

Kildesituasjonen gjør at det er vanskelig å si mye sikkert om kulturlandskapet i Maridalen i eldre tid. Først på 17–1800-tallet blir situasjonen noe bedre på grunn av kart og skriftlige kilder. Muntlige kilder er også viktig for nyere tid. Bilder av mange slag er en viktig kilde, men må brukes kritisk. Ikke minst er landskapet og kulturminner i dag viktige kilder. Maridalen er lite berørt av byutvikling og kan derfor være et referanseområde for slike studier av jord- og skogbrukslandskap.
Det bør utføres mer systematiske arkeologiske undersøkelser.

Mange menneskelige aktiviteter har påvirket landskapet i Maridalen. Vi skal særlig se på 3 viktige faktorer: Jordbrukets, skog- og jernbrukets og bysamfunnets innvirkning på landskapet. Sjølve kulturminnene står sentralt i studiet av disse faktorene. Vi velger altså å se delvis det samme landskapet fra tre synspunkter.

a) Jordbrukets landskap

Den eldre bosetningshistoria i Maridalen er foreløpig lite utforsket.

Vi kan forsøksvis inndele jordbrukslandskapets historie i Maridalen i følgende deler:

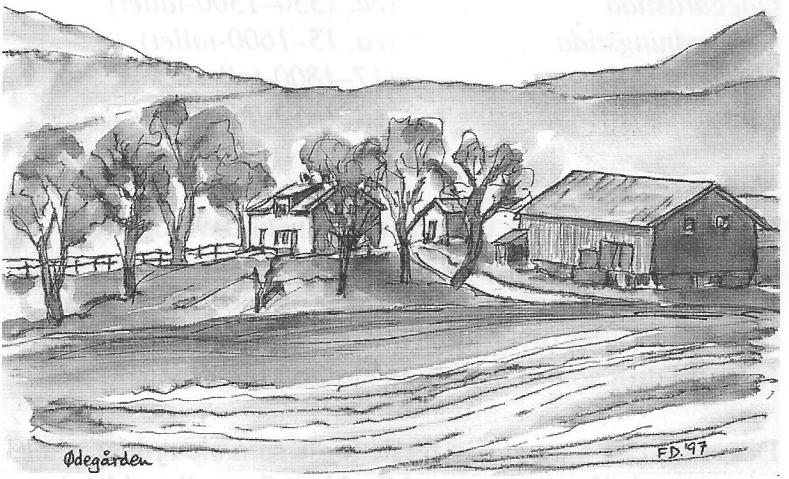
Nyrydningstida	*(– ca. 1350-tallet)*
Ødegardstida	*(ca. 1350–1500-tallet)*
Gjenrydningstida	*(ca. 15–1600-tallet)*
Husmannstida	*(17–1800-tallet)*
Jordbruksrasjonalisering	*(ca. 1850-tallet–idag)*

Nyrydningstida (–1350)
De første gardene har usammensatte naturnavn og er antagelig fra yngre steinalder: Brekke (= bratt bakke), Nes, Hauger, Turter (= planten turt), Skar og Vaggestein. Med unntak av Turter (hvor jorda brukes) og Brekke, er de andre fortsatt i drift som sjølstendige jordbruksenheter.

Det er rimelig å tro at den første jorda som ble ryddet, var morenejord (jfr. morenen ved Brekke). Som ellers i landet, er det i hvertfall sikkert at jorda helt til 17–1800-tallet var sjøldrenert. Grøfting ble antagelig vanlig i Maridalen en gang på 1800-tallet.

Den tyngre leirjorda ble antagelig først ryddet da jern ble alminnelig som redskap.

Lausfunn (blant annet på Skar og Vaggestein) og indikasjo-

Ødegården

ner på økseproduksjon øst i Maridalen, forteller om tidlig økonomisk aktivitet.

Vin-gardene, ofte litt yngre, rike garder, er representert ved Skjerven og Sander. Slike garder er det mange av i den sentrale Akerbygda. Med dette var den beste jorda antagelig ryddet i Maridalen, for i vikingtida (800–1000) ser det ut til å ha vært liten plass for nyrydning her. Dette tyder ihvertfall stedsnavnene på.

I mellomalderen (1000–1350 i denne sammenheng) ble ofte garder ryddet i utkanten av de sentrale jordbruksområdene, rud-garder (rud = rydning). Disse er det mange av i utkantbygdene i Aker, men bare 4 i Maridalen.

Alle disse ble lagt definitivt øde med Svartedauen. Det kan imidlertid være en viss «kontinuitet» mellom nedlagte rudgarder og nyere husmannsplasser. Dette veit vi imidlertid lite om for Maridalens vedkommende.

I mellomalderen ble Kirkeby antagelig ryddet. Margarethakirken (ca. 1250) var lokalkirke for Margarethadalsalmenningen, som 1335 sies å gå helt fra Sandungene til en foss ved Akerselva. Kirkeby var etter alt å dømme prestegarden.

Tømte (Ødegarden) og Kjelsås er også antagelig fra før 1350.

I 1350 var det rundt 18 garder i dalen. «Kom til den fagre Maridal» anslår folketallet til 150–200. Kulturlandskapet var antagelig preget av dyrka arealer rundt gardene og

omfattende utmarksdrift, med beite, slått av natureng/myr-slåtter og store skoger uten fast bosetning innover i det egentlige Nordmarka.

Ødegardstida (ca. 1350–1550)
I denne tida lå Maridalen øde. Av 18 garder ble 17 forlatt. Skogen gjenerobret sannsynligvis store deler av dalen. Bare Brekke hadde fast bosetning, garden lå nærmere det sentrale Aker. Avfolkinga av Maridalen er karakteristisk for utviklinga i seinmellomalderen. Dette blir av norske historikere, i stor grad knyttet til pesten Svartedauen, men også andre faktorer kan spille inn, f.eks. en mulig klimaendring. Hele distrikter ble antagelig lagt øde.

Bygda var, som vi ser, en jordbruksenklave inn i et stort skogslandskap. Vi ser at også Sørkedalen, ei noe tilsvarende bygd, ble øde. Det foregikk en sammentrekning av jordbrukslandskapet. Folketallet gikk drastisk ned. Skogen overtok.

Antagelig var det bare sesongbosetning og utmarksnæringer i Maridalen ca. 1350–1500-tallet. Ca. 1550 ser det ut til at Skjerven ble gjenryddet. Ødegardsryddinga hang antagelig sammen med framveksten av sagbruksnæringa. Skjerven-området med Skjærsjøelva ble antagelig tidlig et viktig tømmerfløtingsdistrikt. Her kunne tømmer lett fløtes til Maridalsvannet og Akerselva, som tidlig i etterreformatorisk tid (1537) fikk mange sagbruk.

Gjenrydningstida (15–1600-tallet)
De resterende gardene i Maridalen ble i stor grad gjenryddet

og tatt i bruk i denne perioden. Langt inn på 1600-tallet sier imidlertid kildene at flere garder ikke var særlig bærekraftige bruk.

I denne sammenheng er det verdt å berøre jordbruksarealer som ble behandlet med brenning. Asheim («Kulturlandskapets historie», side 54–58) peker på at bråtebruk ble brukt for å utvide kulturmarka på garden, som «et mellomstadium på veien fra skogsmark til ryddet og dyrket jord». Bråtebruk angår antagelig også Maridalens gjenrydning på 15–1600-tallet.

Det finske svedjebruket, der en brente svedjefallet og sådde rug i asken, var en særdeles velutviklet variant av dette. Brenning av jord av hensyn til beite, slått og rydning av nye kornarealer har imidlertid vært kjent i Norge uavhengig av finneinnvandringa. Først med det finske fullt utviklede svedjebruket, som finnene kom med på 1600-tallet, kunne de uendelige skogsstrekningene i Nordmarka ryddes i noe større grad til jordbruksformål. Ganske snart gikk sannsynligvis de finske og norske innflytterne i Nordmarka over til norsk akerbruk.

Områdene nord for Maridalen fikk gradvis fast bosetning på 16–1700-tallet. Hovedhensikten var å drive skogsdrift, tømmerfløting, være skog- og damvoktere og drive med trekol for skogeierne (Nordmarksgodset). Jordbruket ble sekundært og bare til sjølvforsyning.

Også i Maridalen vitner stedsnavn om brenning av jordsmonnet som ledd i jordbruksproduksjonen. Vi bør særlig

nevne Brennenga, antagelig fra 1600-tallet. Også nordmenn dyrka i denne tida ofte rug og hvete i bråte.

Av andre stedsnavn i Maridalen som berører rydningsmetoden brenning, kan nevnes:

Bråten er et stedsnavn som forekommer endel i Aker, antagelig fra 16–1700-tallet. I Maridalen finnes det på en revet husmannsplass under Skjerven ved Ankerveien.

Stubberudbråten er en annen sammensetning. Hovedbølet Stubberud ble antagelig ryddet i første halvdel av 1800-tallet. Garden fikk kort levetid, den ble nedlagt like etter 1900.

Slåttebråten, husmannsplass under Sander, revet ca. 1970, har et navn som både forteller om en utslått til garden Sander – den ligger litt unna hovedbølet – og om bråtebrenning.

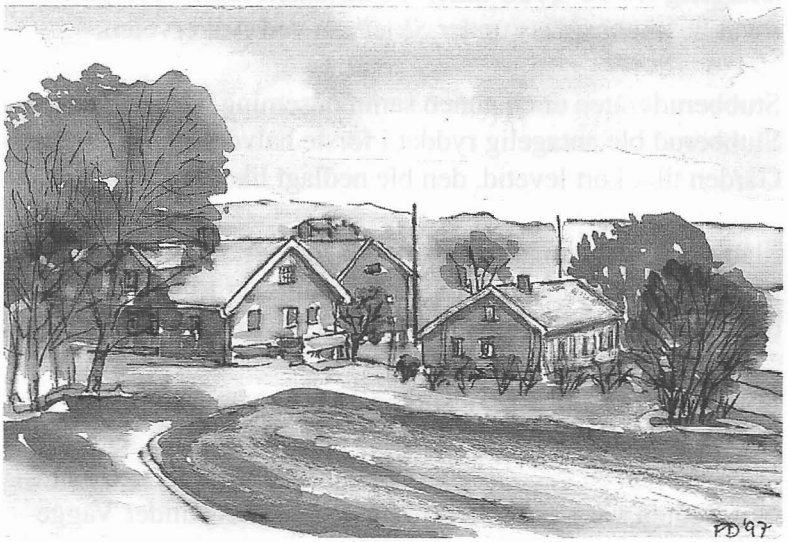
Sørbråten var tidligere husmannsplass under Vaggestein og ble på 1800-tallet eget bruk.

Nordbråten var også tidligere husmannsplass under Vaggestein.

Skarsbråten vest for Skarselva ligger i et bratt terreng. Asheim peker på at bråtene ofte ble lagt på opplendt, sandig mark.

Det finnes også en boplass ved navn Steinbråten nær Skar.

Undersøkelser av jordsmonn og andre kilder bør kunne for-

Søndre Skar gård

telle mer om denne delen av Maridalens jordbrukshistorie enn vi veit i dag.

Den største endringa i landskapsbruk skjedde imidlertid for skogens del.

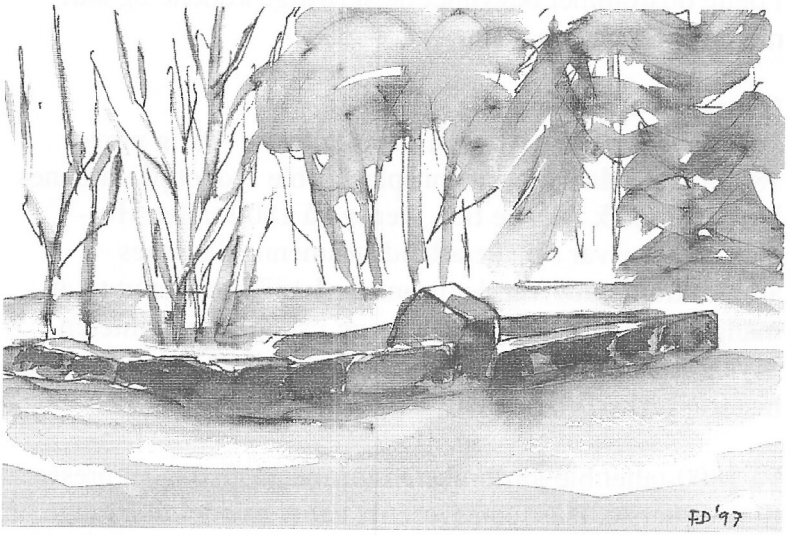
Husmannstida (17–1800-tallet)
I dette tidsrommet begynner de skriftlige kildene og kartmaterialet å bli noe bedre.

Generelle opplysninger
Folketallet vokste i Aker på 1700-tallet og særlig utover 1800-tallet. Mange husmannsplasser ble ryddet på gardenes inn- og utmark i denne tida, særlig på 1800-tallet. Husmennene her var såkalte arbeidshusmenn: Gardenes arbeidskraftbehov var det primære. I 1875 ser det ut til at mange husmenn dreiv med kjøring i skogen om vinteren. Mye gjenstår imidlertid i utforskinga av husmannsvesenets historie i Aker/Maridalen.

På 1800-tallet ble jordbruksressursene på Østlandet presset til det ytterste. Husmannsvesenet var et middel til å fange opp befolkningsoverskuddet. Folketallet ble stort på landsbygda, også i Maridalen.

Jordbruksdrift på husmannsplassene
I denne undersøkelsen har en ikke gått inn i primærkilder for tida før 1875, unntatt for kartenes vedkommende. En kan imidlertid trekke visse sannsynlige slutninger om tida før.

Jord ble ryddet overalt hvor det var mulig for å skaffe seg

Ruiner – Murerstua

utkomme. Mange husmannsplasser i Maridalen hadde bare få mål (ca. 10–20) med jord og et par kyr. Noen hadde hest. Dette var viktig til tømmerkjøringa om vinteren.

Størrelsen på plassene varierte endel. Antagelig ble det dyrket mye havre og beitene var hardt belastet før omlegginga av jordbruket rundt midten av 1800-åra. (Jfr. Asheim). Poteten ble antagelig vanlig i Maridalen noe ut på 1800-tallet. I 1875 utgjør potetene en viktig del av avlinga på mange plasser.

Fôr ble for husmannsplassene skaffet på slåttenger. Trær ble antagelig lauvet, som i Nordmarka, opp på 1900-tallet. Det har antagelig vært vanlig på marginale skogsplasser i dalen. En finner lauvede trær bl.a. på garder som Turter og på Kirkeby i dag. På Nedre Kirkeby lauvet en av de siste brukerne ask opp i etterkrigsåra. Hun var et unntak, siden hun hadde tatt med seg en utdødd driftsmåte til Maridalen fra sitt hjemsted i Sogn, hvor lauving har vært vanlig opp til idag.

Gardene i Maridalen har antagelig hatt en viss økonomisk orientering mot Aker og Christiania, men dette veit vi fremdeles for lite om.

Fartein Valen-Senstad peker på at jordbruket i Aker før omleggingen på 1800-tallet var preget av for lite gjødsel pr. arealenhet. Avlingene ble ikke så store, målt i fold, sammenliknet med reitbruket på Jæren. Der var gjødselinnsatsen stor pr. mål og utbyttet stort, sjøl om det var et reint spadebruk og at reitebruk innebar at en brukte de små jordlappene om igjen uten å la jorda hvile.

Turterbekken (Petersberg)

I Aker, og antagelig også i Maridalen, var det gamle jordbruket et trevangsbruk. Det innebar at en delte jorda i tre, så hver del fikk hvile («ligge i trede») hvert tredje år. Dette gjaldt på gardene. Antagelig har det variert om husmannsplassene har drevet slik. Antagelig har flere drevet et slags reitbruk. Det eldre jordbruket både på garder og husmannsplasser i Maridalen bar sikkert preg av sin geografiske mellomstilling mellom Akerbygda som fikk nye impulser tidlig, og det enkle sjølforsyningsjordbruket i Nordmarka.

Jordbruket i Maridalen fram til 1800-tallet er som nevnt lite undersøkt, så mye faglig arbeid gjenstår. Ved siden av Valen-Senstad har særlig Hasund behandlet Akers jordbruk som helhet.

Husmannsplasser i Maridalen

På 1800-tallet hadde de fleste gardene i Maridalen 1–2 husmannsplasser. Det var imidlertid noen få større garder i bygda.

Sander nord-øst for Maridalsvannet hadde 7 husmannsplasser så seint som 1875. Denne garden var den med klart høyest verdi. Brekke hadde 5 plasser i Maridalsområdet og flere lenger sør. Garden hadde i tillegg flere sagarbeiderboliger. Disse dreiv litt jordbruk ved siden av, siden sagbruksarbeid var sesongbetont langt inn på 1900-tallet. Til Brekke lå det et større sagbruk.

Skjerven hadde hele 9 husmannsplasser samme år. Da var allerede husmannsvesenet i tilbakegang på Østlandet.

Få sjøleiere
På 1700-tallet ble en stor del av bøndene på Østlandet sjøleiere. Dette var i mindre grad tilfelle i Aker, nær hovedstaden. Interessen i skogbruket gjorde at borgerskapet gradvis sikret seg kontrollen over skogene – med mange gardsbruk – rundt Christiania. («Trelastpatriciatet»).

Jordbruksrasjonalisering:
«Hamskiftet» i Maridalen ca. 1850–

Hestemekaniseringas tid ca. 1850–1950
Maridalen har neppe vært upåvirket av nærheten til Akerbygda med dens reformjordbruk på 17–1800-tallet. Dette er imidlertid vanskelig å etterspore i kildene.

Sikkert er det at «hamskiftet» i jordbruket, som gradvis kom i vårt distrikt ca. 1850–1900, førte med seg stor omlegging av jordbruket. Den svært allsidige gardsdrifta, antagelig med stor havreproduksjon, stort beitepress og bruk for naturfor, ble lagt om til mer spesialisert mjølkeproduksjon innrettet på markedet i den voksende hovedstaden. Kulturlandskapet ble etterhvert endret av dette.

Ca. 1900 var jordbruksarealene i Maridalen enhetlig. Hundre år før hadde det antagelig vært mer stein i akrene. Grøfting er blitt vanlig. Før måtte en bruke sjøldrenerende jord. Myrer ble flere steder grøftet ut og oppdyrket. En hadde ikke lenger bruk for høy fra slåtter, det ble sådd i form av gressfrø.

Alt i 1875 ser en at sjøl små og marginale husmannsplasser

som Vestern ved Blåsås nær Hammeren (nedlagt litt før 1900), hadde brukt gressfrø til høy. Bruk av naturfôr var antagelig alt da på tilbakegang.

Det ser ut til at bruk av naturfôr har hatt en sosial og geografisk retrett: De sentrale gardene, og dels husmannsplassene, gikk over til å ikke bruke slåttenger mer, mens geografisk marginale og små plasser/småbruk brukte naturfôr lenger. Et eksempel på det siste er Steinrud ved Hammeren, som mer var en skogsplass. Her finnes det opplysninger om at en har brukt slåtteng fram til ca. 1940–45. (Se forrige avsnitt om lauving.)

Flere av steingjerdene andre steder i Maridalen, særlig de jamne og velformede, er nok ryddet i denne tida av stein fra akrene. Noen av de mer ujamne kan være mye eldre.

Bortsett fra de alminnelige rødmalte husene – maling ble også vanligere på 1800-tallet – er sveitserstilhus en typisk representant for denne perioden. Det kan sies å være en forløper for etterkrigstidas typehus. Likevel kunne husene få flere lokale variasjoner i «snekkergleden» som ble utvist, f.eks. på karmer og takbjelker.

Et inntrykk av «hestemekaniseringas landskap» får vi også ved å studere kart som viser akerarealene rundt de større gardene, f.eks. Skjerven og Store Brennenga, store og forholdsvis helhetlige. Fortsatt var det mange små bruksenheter, f.eks. langs Maridalsvannet, med lite jord. Ca. 1900 er flere av disse nedlagt.

Stabbur fra ca. 1875, Store Brennenga

Denne omlegginga kan sies å værre første fase i industrialiseringa av jordbruket: En fikk fabrikkproduserte maskiner som f.eks. slåmaskin, og det krevde jamnere akre.

Krisetider kan imidlertid trekke fram eldre driftsformer igjen. Informantopplysninger tyder på at en begynte å bruke naturgras til fôr igjen 1940–45, både på plasser og dels på garder. Det blir imidlertid lagt vekt på at en ikke fôret kyra med det, men smådyra.

Situasjonen for husmannsplasser og småbruk
Mellom 1875 og 1900 ble flere marginale husmannsplasser i Maridalen nedlagt. Dette er et typisk trekk: Som en annen side av industrialiseringa og mekaniseringa av jordbruket flyttet jordbrukets underklasse til byene eller til USA.

Flere av de andre gikk med det kommunale eiendomskjøpene over til å bli kommunale forpakterbruk (perioden 1889–1923). Noen ble sjølstendige bruk. Flere fra landbrukets underklasse i Maridalen hadde allerede i 1875 begynt å ta seg arbeid i den nye industrien ved Akerselva, noen ved sida av litt gardsdrift. Særlig gjaldt dette folk sør i dalen.

Skogsarbeid, kombinert med husdyrhold og noe fôrproduksjon, var helt til etter 2. verdenskrig den langt viktigste kontantinntektskilden på husmannsplassene og de seinere småbrukene. Dette gjaldt langt inn i 1950–60-åra. Opplysninger tyder imidlertid på at det store bymarkedet gav kontantinntekter ved private mjølkeleveranser helt til disse

tok slutt 1940. Dette gjaldt også små bruk. Vi kan antagelig snakke om kombinasjonsbruk, hvor en satset på flere inntektskilder, med hovedvekt på kjøring i skogen.

Gardene

I manns minne har skogsdrift – særlig kjøring – vært en viktig inntektskilde også for gardene i bygda, både større og mindre. Fram til 1940 har nok likevel private mjølkeleveranser vært det viktigste. Vi finner likevel trekk av kombinasjonsbruk på gardene i Maridalen som gjør det berettiget å snakke om en skogsbygd for hele dalens vedkommende.

Forfatteren Inge Krokan har kalt denne prosessen vi omtaler her for «hamskiftet i det gamle bondesamfunnet».

Landbrukshistorikeren Stein Tveite omtaler omskiftinga slik:

(Mine understrekninger)
«Det viktigste omskiftet var i sjølve *driftsmåten*. Før hadde det vært slik at bonden produserte det han kunne, eller det han meinte svarte seg. Overskottet blei solgt. Men i dette bygde han stort sett på *naturgrunnlaget som fanst på garden*, på hva han sjøl kunne drive fram. Dette satte grenser oppover for hvor høgt han kunne drive produksjonen.

Men nå går bonden mer og mer over til å bygge produksjonen på *innkjøpte driftsmidler*. Såvarer, kunstgjødsel og kraftfôr blei kjøpt til gards. Innkjøpte maskiner og reiskap sparte arbeidskraft og gav større utbytte og bedre kvalitet. Før var kjøpevarene først og fremst det som skulle bli nytta

i husholdningen. Nå gikk mer og mer til sjølve gardsdrifta. *Jordbruket tok til å bli industri.*»
(Fra Stein Tveite: Norsk Landbrukshistorie 1750–1914. Utvalgte emner. Ås-NLH 1975.)

Fra slutten av 1800-tallet ble de dyrka arealene gradvis redusert. Det store presset på jordressursene på 1800-tallet lettet over hele landet ved flytting til industristrøk og ved utvandring. Marginale bruk ble nedlagt som jordbruksenheter, særlig husmannsplasser. Vi fikk en sammentrekning av innmarksarealene.

Jorda som ble tilplantet, var både beiter og tidligere dyrka mark.
Drikkevannsrestriksjoner hindret imidlertid utbygging av Maridalen, noe som skjedde med tilsvarende bynære områder i Aker og f.eks. nær Trondheim. (Michael Jones).

Traktorens tid. Ca. 1950–
På 1950-tallet skjedde en ny omlegging av landbruket. Som den forrige, fra midten av 1800-åra, var dette en prosess som foregikk i varierende grad rundt i landet. Den var en videreføring av industrialiseringa av jordbruket. Spesialiseringa som var i gang, ble mer markert. For landskapets del, fikk det endel å si med ny redskap og nye transportmidler.

Traktoren var særlig viktig. I Maridalen ble den vanlig på 50-tallet. I 60-åra kom f.eks. skurtreskeren. Mye av det fysisk tunge arbeidet ble borte.

En viss arrondering av jordbruksarealene hadde funnet sted siden 1800-åra. Traktorperioden førte imidlertid ikke med seg den bakkeplaneringa i Maridalen som en fikk bl.a. på Nedre Romerike. Eldre trekk ved jordbrukslandskapet ble bevart.

Jordbruksarealene i Maridalen ble imidlertid redusert fra 3900 dekar beite/dyrka mark i 1939 til ca. 2000 dekar dyrka mark i dag (de kommunale gardene). Delvis ble mye gjenplantet, delvis grodde endel beitemark til etter nedleggelsen av husdyrbruket. Mange tidligere husmannsplasser grodde igjen eller ble revet. Her kom også drikkevannsinteressene inn i bildet.

Etter at meierileveranser ble påbudt i 1940, ble det slutt med det innbringende dørsalget av mjølk fra Maridalen. Jordbruket i dalen beholdt imidlertid et visst mangfoldig preg.

Dette gjaldt helt til nedlegginga av husdyrholdet på 1960-tallet og bortrasjonaliseringa av arbeidsplasser i skogbruket på samme tid. I og med at gardene nesten ikke eier egen skog, falt da nesten en hver tilknytning til skogen bort. Gardene kom fra 1960-åra til stort sett å drive med spesialisert korndyrking. Dette var også i tråd med landbrukspolitikkens målsetting. Mange gardbrukere tok deltidsarbeid utenfor garden. Jordarealer fra mindre bruk ble lagt til større bruk, f.eks. brukene i Neskroken, Sanderberget og den nedlagte garden Turter.

b) Skog- og jernbrukets landskap

Kildegrunnlaget er noe dårlig når det gjelder skog-behandling og skogtilstand i detalj før 1800-tallets siste halvdel.

Trekolbrenning

En aktivitet som sterkt påvirket skogen var gruve- og jern-verksdrifta i området.

På 15–1600-tallet var det jernhytter på Brekke. Fossekrafta her var en viktig ressurs. Trekol til brensel ble brent i skogene, særlig på fjernere kolmiler. (Jfr. stedsnavnet Bonna ved Kikut i Nordmarka). Lokalbefolkningen ble antagelig mye engasjert i kjøring av malm og brensel. På 1700-tallet var Maridalen også inkludert i circumferensen (= brenselsområdet) til et kopperverk ved Alunsjøen. Dette fikk kort levetid. Det var også gruvedrift ved Sognsvatn og Gaustad i perioder etter 1500-tallet som antagelig også berørte Maridalens skoger.

Først med trekolbrenninga (fra ca. 1550) ble det vanlig å bruke alt slags trevirke. (Se nedenfor.)

Peder Anker gav ca. 1800 forbud mot å ta «frisk Skov» til milene. Dette ble antagelig ikke overholdt. Trekolbrenninga medførte langt større inngrep i skogen, også i Maridalen, enn hogsten til sagtømmer. Ca. 1850–60 var mye av skogen rundt Hakadal Verk uthogd, det virker rimelig at dette også gjaldt Maridalen, i hvertfall rundt Stangjernshammeren. Det ble utført en slags flatehogster. Dette er også kjent fra

Dammen ved Øyungen

f.eks. skogsbygda Vegårdshei på Sørlandet. Her dreiv en kolbrenning for Nes Jernverk helt til ca. 1900, og embetsmenn i samtida kritiserte hogsten, som de oppfattet som rovhogst.

Ove Lange mener trekolbrenninga prega store deler av Marka til siste halvdel av 1800-tallet. Han peker på at kol ble brent på stedet i store deler av Marka. Med Ankerveien/Greveveien (ca. 1800) ble kolminene imidlertid flytta nær disse veianleggene, altså bl.a. til Maridalen.

En bør anta at skogen rundt Maridalen var særlig uthogd i tida stangjernshammeren (1793–1874) eksisterte. Dette var en underavdeling av Bærum Verk. Milene ble i denne tida flyttet fra de indre deler av Marka til nær de nybygde Anker- og Greveveiene.

En ny periode, også for Maridalsskogene, kom med avslutninga på trekolbrenninga. I Maridalen ble stangjernshammeren nedlagt 1874. I denne perioden fikk jernverkene store problemer. Steinkol utkonkurrerte trekol.

Skogbruk og sagbruksdrift

Antagelig ble mest store dimensjoner til mastetømmer tatt av skogen i eldre tid til sagene. Abbedskog (antagelig Kamphaug ved Skjærsjøen) hadde endel hogst for utførsel alt i mellomalderen. Der lå en sag. Alt i 1335 nevnes kalk- og teglovner i Maridalen (da regnet fra Sandungene i nord til Akerselva). Dette må ha ført til visse inngrep i skogen.

Først på 1500-tallet kan vi si at det egentlige skogbruket slo igjennom. Fra denne tida må det ha vært et stort antall større og mindre oppgangssager, drevet av vannkraft, også ved elvene i Maridalen.

Sagbruksnæringa ble sentralisert i 1688 i og med Sagbruksprivilegiene. Målet var både å hindre avskoging, særlig pga. salg til utlandet – og for å sikre borgerskapet kontrollen over rikdommene i skogen – «det grønne gullet». Flere små sager ovenfor Måridalsvannet ble med dette etter alt å dømme nedlagt eller bare drevet for husbruk. Brekkesaga, kjent alt fra 1619, ble etterhvert viktig. Tømmer fra Nordmarka, som gradvis ble samlet til et gods, ble fløtt hit.

Fra 1730-tallet kjenner vi noe interessant kildemateriale om skogtilstanden i store deler av landet. Fryjordet har i skogtakseringa fra slutten av 1730-åra funnet at det meste av skogen i Aker fogderi (inkludert Maridalen) var yngre. Han peker på at langt det meste av det registrerte hogstkvantumet gikk til ved. Gjerdefang tok også anselige mengder tømmer. Jernverkene, som ikke er tatt med i takseringa i 1737, har antagelig også tatt mye av skogen til den før nevnte trekolbrenninga.

I 1860 startet en ny epoke for sagbruksnæringa. Da ble sagbruksprivilegiene opphevd og et stort antall sagbruk ble bygd, ofte mobile, med damp som drivkraft. En var ikke avhengig av vasskraft ved lokalisering av sagbrukene mer.

Ove Lange kaller den gamle perioden for «kolahuggperioden» (med flatehogst) og den nye for «plukkhugstperioden».

Skogslandskapet sist på 1800-tallet rundt Maridalen var antagelig helt forskjellig fra tidlig i århundret. De store hogstflatene fra trekolbrenninga, som vi særlig har belegg for fra Hakadal ca. 1850–60, grodde til.

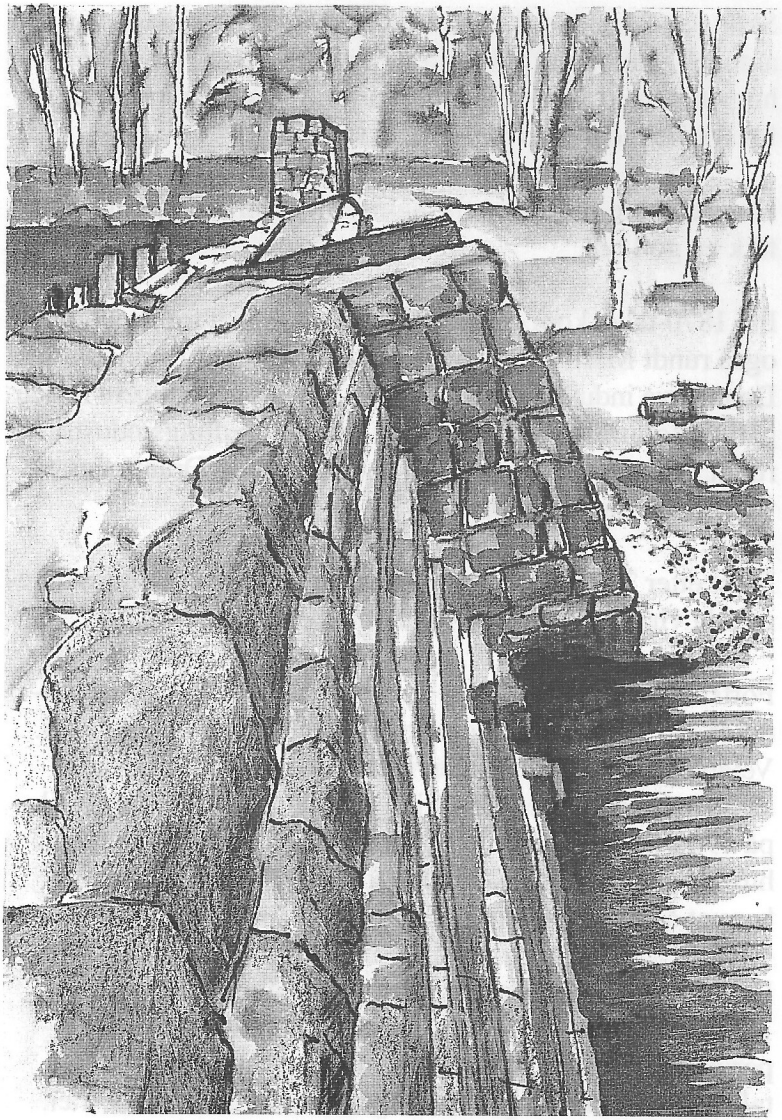
Hogsten økte betydelig til sagbruksindustrien. Skogbruket fikk en god tid.

Fra 1870-tallet kom en ny avsetningsmulighet for skogbruket, også rundt Maridalen: Den moderne treforedlingsindustrien. Denne nye industrien kunne ta det virket som tidligere hadde gått til kolmilene. Det ble svært lite treforedlingsindustri rundt Oslo, vassdrag som f.eks. Glomma og Drammensvassdraget ble hovedområder.

Først etter 2. verdenskrig ble det vanlig for kommuneskogene å la virke gå til denne industrien.

Fortsatt var også vedhogst av stor viktighet. Særlig omfattende var den i Maridalen i kriseåra 1914–18 og 1940–45. Veianlegg nord i Maridalen i skogen er antagelig bygd i samband med dette. Virke til gjerdefang var viktig helt til på 1960-tallet, da gjerdebygginga stort sett forsvant med husdyrholdet. På 1900-tallet hadde også f.eks. ståltråd begynt å erstatte tregjerder.

En foreløpig siste periode i skogbehandlinga i perioden 1500–1900-tallet kan vi kalle «den andre flatehogstperioden». Bestandsskogbruket ble vanlig etter 1940–50-tallet, med større hogstfelter og ensaldret bestand av trær. (Se også under Skogplanting.)

Dammen ved Øyungen

De vitenskapelig utdannede forstmenn kom i Nordmarka sist på 1800-tallet.

Skogsbeite og seterdrift

Skogen rundt Maridalen har antagelig, ettersom folketallet økte på 17–1800-tallet i Aker, blitt stadig hardere beskattet til beite. Saue- og geiteholdet sank (Edv. Bull 1918), mens kuholdet økte. Hesteholdet var viktig til skogsdrift og kjøring for verkene og brukene som vokste fram ved elvene rundt Maridalen (Akerselva). Det krevde beite.

P. Blix sier i «Oslo-Marka», bd. 2, at trekanten Bogstadvann–Maridalsvann–Bjørnsjøen var det egentlige seterdistrikt i Aker. De rimelig gode beiteforholdene for skogsbygda Maridalen gjorde antagelig setre overflødige. Behovet var langt større for gardene i det sentrale Aker, som f.eks. Vindern, Frogner og Ullevål. Enkelte setre under gardene i Maridalen er imidlertid kjent:

- *Evenseter og Halvorseter i Lillomarka*
  Disse lå til Sander skog og var antagelig kort tid i bruk. *Evensetermyra* finnes øst for Solemskogen. Antagelig nedlagt på 1700-tallet.
- *Nordseter og Sørseter ved Skjærsjøelva*. En *Mellomseter* er også kjent 1875, da som husmannsplass.

  Disse lå under Skjerven og ble i følge Blix husmannsplasser fra ca. 1780. Sørseter ble revet ca. 1905. Mellemseter ble borte mellom 1875 og 1900, mens Nordseter er bevart som plass.

Det er uklart om Nessæter ved Fløyta vest for Langevann nord for Maridalen har tilhørt Nes i Maridalen. Antagelig har den med en gard i Nittedal å gjøre.

Skogplanting

Skogplanting i Maridalen berører både jord- og skogbrukslandskapet. Det vil derfor her behandles som et tema for seg sjøl.

Fra sist på 1800-tallet ble skogreisingstanken utbredt. En dreiv tidligere høstingsbruk, nå ville et mer industrielt skogbruk plante og drive annet skogkulturarbeid for å øke produksjonsevnen. Skog- og jordbruk ble preget av ønsket om sterkere økonomisk rasjonalitet. Skogreising ble tidlig på 1900-tallet sett på som en nasjonaloppgave og må sees i lys av landets nyvunne sjølstendighet i 1905 og perioden etter dette: «Den nye arbeidsdagen».

Skogreising i Maridalen var motivert både av ønsket om produksjonsvekst og av hensyn til drikkevannskilden Maridalsvannet.

Første kjente skogplanting i Maridalen skjedde på 1890-tallet. Da ble jordet på Nordre Oset sør for Maridalsvannet tilplantet med gran- og lerkeplanter. Det skal ha vært første forsøk på skogplanting i Kristianias kommuneskoger.

Først på 1900-tallet ble det imidlertid vanlig med skogkulturarbeider.

I 1911–12 ble totalt ca. 100 dekar på Hauger tilplantet med 5–6-årige granplanter. Mye av arbeidet ble utført av skolebarn.

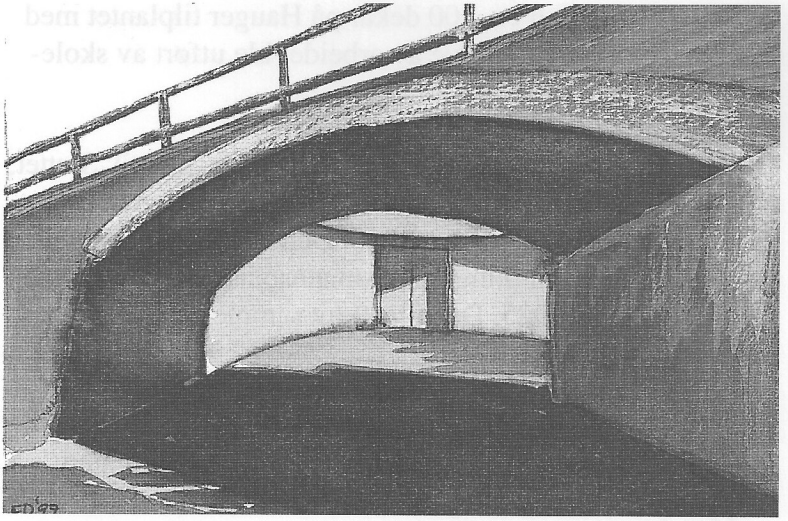
Enkelte nedlagte husmannsplasser ble også plantet til. Slottet, på øst-sida av Skjærsjøelva ved Nordseter, var forlengst fraflyttet og ble gjenplantet ca. 1920. Den lå på Løvenskiolds grunn. Gresstua, en tidligere husmannsplass under Sander, ble tilplantet ca. 1925. Den ble kjøpt sammen med Sander av Oslo kommune.

Etter henstilling fra idrettshold ble ask plantet i Dausjøjordet i 1928. Askeplanting på Lurhulljordet i Sørbråten/ Snippengrenda ble ødelagt av beitefe.

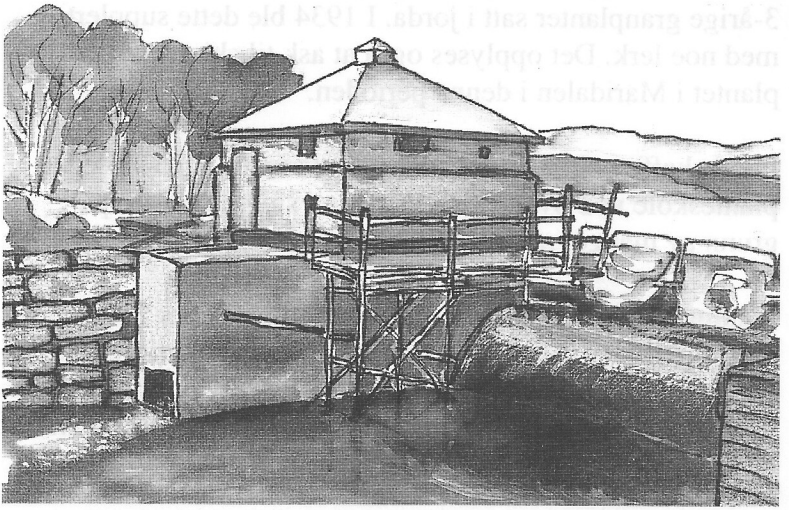
Sør for den opprinnelige Haugerplantinga ble ca. 30 000 3-årige granplanter satt i jorda. I 1934 ble dette supplert med noe lerk. Det opplyses også at ask til skiemner ble plantet i Maridalen i denne perioden.

For å skaffe nok planter hadde skogvesenet 1915–44 egen planteskole ved Svendstua. Den ble i sin tid nedlagt på grunn av mangel på arbeidshjelp.

Plantinga i Maridalen var særlig omfattende etter 2. verdenskrig. I perioden 1954–72 ble vel 1000 dekar overført til skogproduksjon ved planting og naturlig foryngelse. Særlig i perioden 1960–70 ble det plantet mye i kommuneskogene.

Maridalsoset

Den nye dammen ved Maridalsoset, sommer 1997

c) Byens landskap:

Urbanisering, drikkevannsrestriksjoner, rekreasjon.
(Ca. 1850–)

Urbanisering

På 1800-tallet, særlig 1850–1900, vokste hovedstaden. Industrialiseringa gav mange arbeid, særlig på fabrikkene langs Akerselva.

Urbaniseringa berørte Maridalens landskap både direkte og indirekte.

Dalen ble direkte berørt ved at ny jordbruksteknologi påvirket landskapets utseende. Industri ble forsøkt startet der, som vi fremdeles ser synlige spor etter i landskapet. Anleggsarbeid ble igangsatt, særlig i forbindelse med drikkevannsforsyninga. Bygginga av nyere veianlegg og jernbane har også satt spor i kulturlandskapet. Det hørte i stor grad industrialismens samfunn til.

Andre forhold en kan nevne, er jordbruksfremmed bebyggelse.

Indirekte har urbaniseringa preget samfunnet i Maridalen. En stadig større del av befolkninga har etter 1800-tallet arbeid utenfor jord- og skogbruket. Det gjelder også bøndene sjøl. Bygdesamfunnet likner etterhvert mer på bysamfunnet.

Drikkevannsrestriksjoner – en avgjørende faktor

En avgjørende faktor i utviklinga av Maridalens kulturlandskap siden 1850-tallet, og særlig siden rundt århundre-

Minnesteinen etter Keiser Wilhelm IIs besøk på Store Brennenga 3/7-1890

Ruinene av bryggen nedenfor Nes gård

skiftet, er hovedstadens behov for drikkevann. Dette har i høy grad påvirket dalens utseende både direkte og indirekte.

Byens behov for drikkevann ble stadig større med industrialiseringa og befolkningsveksten fra ca. 1850.

En langvarig strid mellom Nordmarkas eier (fløtingsinteressene), industrien ved Akerselva (brukseierne) og byen om kontroll over vannressursene i Maridalsvassdragene, førte til avtaler om dette i 1876–1899.

Som ledd i dette kjøpte byen opp store arealer nær Maridalsvannet, særlig i perioden 1889–1923.

Gradvis ble helsemyndighetenes krav noe strengere. Utover på 1900-tallet ble flere bygninger revet i Maridalen. Det var usikkert om bebyggelsen skulle saneres av hensyn til drikkevannet. En rivningsplan for deler av bebyggelsen i 1971 møtte imidlertid mye motbør. En ny plan fra 1975 medførte minimal riving. Det har imidlertid de siste åra vært endel debatt om rivingsplaner på Skar Leir.

Som tidligere nevnt medførte drikkevannsinteressene til slutt at husdyrhold ble forbudt på kommunens gardsbruk i 1967. Dette fikk avgjørende betydning for gardene, siden forholdene i dalen klart er best for februk og fôrproduksjon. Mange hus har som nevnt også blitt revet i bygda, med henvisning til drikkevannsinteressene.

Med nedleggelsen av Brekke Bruk i 1960-åra ble Maridals-

vannet avstengt med gjerder. Mye av bebyggelsen rundt Brekke Bruk ble revet. Helt til 1960-åra hadde tømmerfløting vært en årviss foreteelse og et folkeskue.

Rekreasjon
Bruken av Maridalen som rekreasjonsområde er gammel.

På 1740-tallet var det blitt moderne for rike byborgere å tilbringe deler av året på sine garder i Aker. I en oversikt over eiendommer som ble brukt til dette, fra 1749, finner vi bl.a. Brekke, Skjerven, Sander og Skar. På de fleste skulle det være innrettet «...noget til Hauger og Lystgaarde...»

Ikke minst på 1800-tallet ble flere byfolk og kunstnere interessert i Maridalen som estetisk objekt. Asbjørnsens «Kvernsagn» fra Brekke er kjent, og kunstnere som E. Munch har foreviget Kirkeby med kirkeruinene. Ikke minst kirkeruinene ser ut til å ha appellert til fantasien og historieinteressen. I denne fasen var det de få som drev friluftsliv.

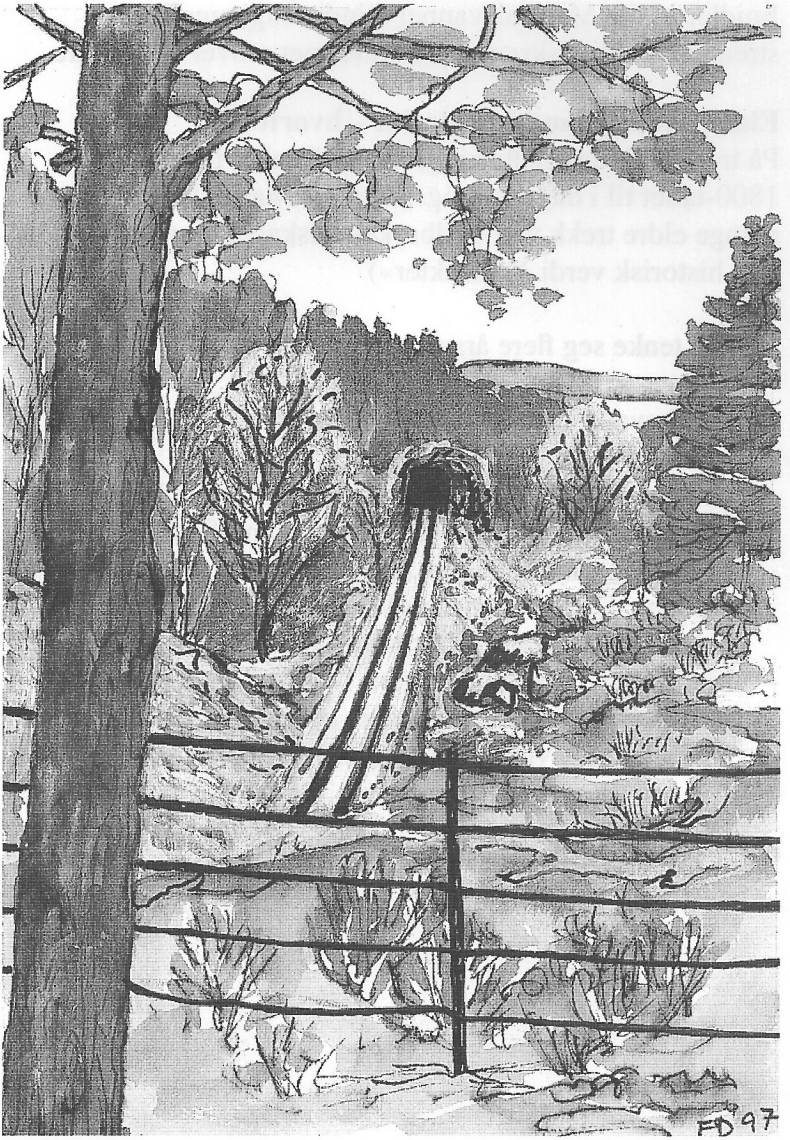
En overgangsperiode finner vi rundt midten av 1800-tallet. Det er kjent at Maridalsvannet ble flittig brukt på denne tida. Det var fast båttrafikk, de med mindre ressurser kunne leie båt av arbeiderne på Brekkesaga. Ruiner etter kafeer og brygger fra ca. 1850–1900 forteller om denne fasen i bruk av Maridalens landskap. Seinere på 1800-tallet og inn på 1900-tallet kommer massefriluftslivet. Dette er også et ledd i industrialismen og skillet mellom arbeid og fritid. Maridalen blir et populært utfartsmål, det vitner ikke minst intervjumaterialet mitt og eldre avisutklipp om. Også lokalbefolkninga begynner å benytte Maridalen til rekreasjon.

Imidlertid ble Maridalsvannet mindre tilgjengelig pga. strengere kvalitetskrav til drikkevannet utover i 1900-åra.

Eldre bevarte landskapstrekk – hvorfor?
På tross av industrialiseringa av jordbruket fra midt på 1800-tallet til i dag, som også berørte Maridalen, er det mange eldre trekk ved jordbrukslandskapet, noe som gir det høy historisk verdi. («Relikter»)

En kan tenke seg flere årsaker til dette:

- Drikkevannsrestriksjonene har begrenset byutbygging i området.
- Usikker skjebne for bebyggelse og jordbruk kan ha «sementert» trekk ved landskapet som ofte er forsvunnet på det sentrale Østlandet. Det ble ikke investert så mye i gardene. Dette henger også sammen med eiendomsforholdene: Tradisjonelt har Maridalen hatt få sjøleiere.
- Maridalen har siden tidlig på 1800-tallet vært av stor interesse for byfolk, kunstnere og andre. Dette kan, bevisst og ubevisst, ha påvirket forvaltninga av området.

FD 97

3 REGISTRERTE KULTURMINNER

a) Garden og plassen. Kulturminner tilknytta jordbruket

Som nevnt i kapittel 2, har befolkningen i Maridalen tradisjonelt levd av en kombinasjon av jord- og skogbruk.

Det er derfor litt vanskelig skille ut jordbruket i denne sammenheng. Her vil imidlertid alle garder og plasser sees under ett. De har alle hatt en viss dyrkbar mark som har vært vesentlig for sjølforsyninga, som tillegg til innkjøpte varer og for salg.

Langt de fleste husene som er registrert 1986–87, har større eller mindre tilknytning til jordbruk.

Dette gjelder både hus på garder, tufter etter nedlagte garder (Turter i nordvest og Stubberud i sørvest), bevarte hus på tidligere husmannsplasser og tufter etter nedlagte plasser. Av siste kategori finnes et stort antall. Særig gjelder dette vest for Maridalsvannet og rundt Sander.

Også andre elementer i landskapet viser spor etter gardsdrift gjennom tidene: Eldre beitemark, ofte under gjengroing eller tilplantet, noen tidligere slåttenger, steingarder og rester av skigarder, brønner, gardsveier med allèer, rydningsrøyser o.a.

Byggeskikk og buskikk
Maridalen har ikke noen enhetlig byggeskikk som f.eks.

Sørkedalen. I den dalen har en stor grunneier (Løvenskiold) dominert helt opp til vår tid.

Maridalen har hatt en noe mer varierende eiendomshistorie.

Dette har satt sitt preg på bygningene. I tillegg har mange hus blitt revet, dette har særlig vært begrunnet ut fra drikkevannsrestriksjonene. Flere har fram mot vår tid vært noe dårlig vedlikeholdt på grunn av usikkerhet om mulig sanering av bebyggelse ved Maridalsvannet. I dag er vedlikeholdet noe bedre.

Byggeskikken i Maridalen avspeiler forskjellige historiske epokers økonomi, stilarter, lokal materialtilgang, tradisjoner, og i noen grad reint personlig smak (jfr. stabburet på Store Brennenga).

Med buskikk menes her det å se husene i lys av hvordan de ble brukt.

Kulturminnene tilknyttet jordbruket kan vi dele inn i disse kategoriene:

- *Hus for folk*
  Våningshus på garder.
  Husmannsstuer.
  Et eksempelområde: Husmannsgrenda Neskroken.
  Drengstuer.
  Hus for forråd til husholdets eget bruk.

- *Hus som har med dyra å gjøre*
  Hus for dyra
  Hus for forråd til dyra.

- *Andre forhold tilknytta husene*
  Andre hus, f.eks. smie
  Tunet

- *Andre kulturminner tilknyttet jordbruket*

Hus for folk

Våningshus på garder

Våningshusene på gardene i Maridalen i dag utviser ganske stor variasjon i form (grunnplan) og ytre utforming.

Flere hus er bygd om på 1900-tallet. Likevel kan en se to hovedtrekk ved bygningsteknikken. For det første har de fleste hus en laftet kjerne. For det andre har de aller fleste større eller mindre tilbygg i bindingsverk (nye rom, bislag).

Grunnplanet på gardenes våningshus varierer. En kan imidlertid utskille visse hovedtyper:

- *Midtkammertypen:* Gamlestua på S. Skar er antagelig fra 1700-tallet og et av dalens eldste hus. Her er det midtgang, opprinnelig med ei stue på hver side. Den ene stua ble seinere delt i kjøkken og kammers. Innredning av loft til bolig er sekundær (1900-tallet). Huset har sval, opprinnelig åpen.

Nes gård

Våningshuset på Lille Brennenga har empiretrekk (ca. 1800–1850). Det er midtgang og et rom på hver side av gangen. Men bak disse romma er det to stuer. Det er et tilbygg i nord i bindingsverk. Det er laftekjerne i begge de to nevnte hus. På denne typen er det to ildsteder.

- *4-romstypen:* Av eldre hus kan nevnes våningshuset på Øvre Vaggestein. Det hadde antagelig opprinnelig 4 rom og nær kvadratisk form, med synlige takbjelker. Det ble seinere påbygd bryggerhus i nord. Huset har antagelig 1700-tallskjerne og er et av de eldste hus i dalen.
  4 rom hadde også opprinnelig den tidligere hovedbygningen på S. Skar. Huset er påbygd i nord på 1920-tallet i bindingsverk. Denne typen hadde gjerne sentralt plassert ildsted. (Huset ble bygd på 1840-tallet i empirestil, og har fått sveitserstiltrekk seinere utvendig.)

Noe rundt 1900 lot Nordmarksgodset bygge ei ny type hus på husmannsplassene/leilendingsbrukene i Nordmarka. De gamle hadde gjerne 2 rom (jfr. gamlestua, Lørenskog ved Movatn), de nye hadde gjerne *korsplan*, sentralt ildsted og 4 rom. De kan kalles «nystuer». (T. Holmen 1973).

I Maridalen finnes ett hus av liknende type, våningshuset på Nedre Kirkeby (ca. 1904).

En tredje type er de typiske sveitserstilshusene. Sveitserstilen var både et brudd og en fortsettelse i bygningshistoria.

Bruddet viste seg i at husene ble svært like over nesten hele landet, en viss likhet avløste lokal variasjon i byggeskikk.

Sveitserstilen er et uttrykk for industrialismen og «ham-skiftet» i jordbruket (i siste halvdel av 1800-åra i vårt distrikt). Lokale handverkstradisjoner ble delvis avløst av masseproduserte deler til huset.

Delvis fikk imidlertid sveitserstilshusene lokalt særpreg, særlig ved utskjæringer og andre detaljer. Det ble også kontinuitet i lokal byggeskikk.

Sveitserstilen kunne komme i form av ombygging av gamle tømmerhus eller bygging av helt nye, ofte i bindingserk/ reisverk. Den første løsningen, ombygging av eldre hus, finner vi på få hus i dag.

Mange hus, f.eks. våningshuset på Skjerven, var et eldre tømmerhus som antagelig fikk sveitserstilspreg i siste halvdel av 1800-tallet. Huset ble ombygd utvendig etter 2. verdenskrig.

Den siste løsningen preger noen hus i dalen. Noen hus ble opprinnelig bygd i sveitserstil og har fortsatt helt eller delvis fått bevart dette preget. Her kan nevnes Berg (Låke-berget, 1896, nyere tilbygg), Skovly (villa og sidebygning, 1906) og våningshuset på Bjørnstad (1915).

Hovedbygningen på Nes er særlig interessant. Huset er laftet og antagelig bygd ca. 1850. Det skal ha vært et av de fineste hus i Aker i sveitserstil før det ble ribbet for eksteriørdetaljer i 1950-åra. Det kan også ha vært et av de tidligere hus som var inspirert av den nye stilarten i Christiania-området. Nå forsøker Oslo kommune å rekon-struere eksteriørdetaljer på huset. (Se M. Rode, «Maridalen

1988»). En noe usikker tradisjon knytter huset til Henrik Wergeland og «Den norske Dalevise» – «Kom til den fagre Maridal...».

Typisk for disse husenes grunnplan er å ha flere stuer langs den ene langveggen. På Bjørnstad er det f.eks. 2. Større garder som Nes, hadde kjøkkeninngang (det er 3 dører på Nes).

Det finnes enkelte hus som er vanskelige å datere. Våningshuset på Skjerven kan ha gammel kjerne. Huset er laftet. «Kom til den fagre Maridal» antyder ca. 1650. Det er nok heller fra første del av 1800-åra. Det bærer med sin breie bygningskropp et visst empirepreg. Huset bør studeres grundigere før en kan si mer om alder og bygningshistorie.

Ca. 1700–1940 var Skjerven delt i 2 bruk. Så lenge våningshuset har eksistert, var det antagelig delt mellom brukerne. Drengstua blir imidlertid tolket som en tidligere hovedbygning av Akersgårdregistreringa (Bind II, 1964). Dette er noe uklart. Det kan også ha ligget et eldre våningshus lenger inn på tunet enn det nåværende.

Skjervens nåværende våningshus har i dag kjøkken i hver ende, med egen inngang og 4 stuer langs søndre langvegg. Tre av disse har i dag åpning tvers igjennom. Til 1940 tilhørte en av disse tre den andre brukeren (Søndre Skjerven) og var atskilt med en vegg som nå er borte.

Ca. 1947 fikk huset midtinngang på langsida mot tunet, loftet ble utbygd med soverom og sveitserstilstrekk fjernet.

Salmakerstua

Huset ble seinere malt hvitt, tidligere var det rødt (jfr. Nordmarksgodsets farger. Skjerven tilhørte godset til 1923.)

Et hus som likner noe på våningshuset på Skjerven, er hovedbygningen på Øvre Kirkeby. Det skal være bygd ca. 1855. Også her er huset 2-delt, med 2 innganger. Det har vært forbindelse mellom leilighetene tidligere på 1900-tallet, i dag er den fjernet. Loftet ble først innredet til soverom i etterkrigsåra, bort sett fra et eldre rom i vest som alt var i slikt brukt. Huset var delt mellom husbondsfolket og tjenerne på garden. Dette gjelder bl.a. i 1875. Også i mellom- og etterkrigsåra bodde det gardsarbeidere i våningshuset. Det er imidlertid innredet en liten leilighet i sidebygningen, hvor det også var bryggerhus. Også på Øvre Kirkeby er det flere stuer langs søndre langvegg, i dette tilfellet 3.

Flere våningshus i Maridalen ble etter 2. verdenskrig endret i eksteriøret. Det gjaldt f.eks. på Skjerven, Store Brennenga og Nes. Sveitserstilstrekk ble fjernet og husene fikk et «funksjonalistisk» preg som var vanlig i samtida. Oslo skogvesen utviklet en egen byggestil. Høvlet panel ble byttet med det enklere vekselpanelet, noen hus, som f.eks. på Nedre Kirkeby og Kallerud, fikk et visst villapreg.

Den tradisjonelle rødfargen ble beholdt på husmannsplassene. Flere hus fikk tilbygg, enkelte har de siste åra fått wc og bad (f.eks. Steinsrud). De fleste husene på gardene har imidlertid ikke wc og bad.

Husmannsstuer
Stuene på de tidligere husmannsplassene har et noe mer enhetlig preg enn våningshusene på gardene.

Kjernen i husene er enten toromsplan: Stue/kammers, eller treromsplan: Stue, forstue, kammers.

Et av de små rommene har gjerne blitt kjøkken da dette ble vanlig sist på 1800-tallet.

Noen av plasstuene har hatt inngang ved enden av langveggen til kjøkken/forstue, noen har hatt inngang rett inn i stua (gjerne via bislag).

Den sistnevnte typen kalles gjerne «Den akershusiske stuetypen» (etter Eilert Sundt) og ble vanlig over hele Østlandet fra 16–1700-tallet. En slik type er f.eks. stua på Sanderberget (muligens ca. 1824).

Treromstypen, i Maridalen ofte med tilbygg i bindingsverk på kortsida og inngang gjennom dette, er middelaldersk av type. Den fikk imidlertid en renessanse med veksten i antall husmannsbruk på 1800-tallet, også i Maridalen. Treromsstue finnes f.eks. på Nordby, Vestby, Vårnhus, Bakken og Brenners i Neskroken, likedan er det med Salmakerstua.

Neskroken – ei husmannsgrend i Maridalen
På grunn av at Neskroken gir et særlig godt bilde av det kulturlandskapet ei husmannsgrend utgjør, vil plassene der bli behandlet særskilt, som et eksempelområde.

– *Landskapet*
Neskroken eller Nesroa er det vanlige navnet på 6 tidligere husmannsplasser nord for Maridalsvannet. Plassene ligger i svakt stigende terreng mellom Maridalsvannet i sør (149 m.o.h.) og Dausjøen i nord på 154 m.o.h. Vest for Neskroken ligger hovedbølet Nes og i øst renner Dausjøelva mellom Dausjøen og Maridalsvannet.

Landskapet er preget av dyrket mark med blandingsskog i mellom. I dag dyrkes det bare korn og all jorda er lagt til Nes. Alle plassene i Neskroken er i dag leieboliger for nåværende og tidligere ansatte i skogvesenet og for tidligere forpaktere. Oslo kommune eier eiendommene.

De nederste 4 plassene, Bakken, Brenners, Sittpå og Vestby er stort sett omgitt av dyrket mark. De 2 nordligste plassene, Nordby og Vårnhus, ligger atskilt fra de andre med et tidligere hestebeite imellom. I dag vokser det mest granskog der. Denne hamna skal ha vært noe dårlig. Kyra i Neskroken ble på 1900-tallet sendt på skogsbeite øst for Dausjøelva, på Sanders grunn. Både Nes og Sander hørte da til Oslo kommune.

Mot Dausjøelva i øst er det noe kupert skogsterreng. Det er plantet lite gran i Neskroken, bare litt ved Sittpå.

Det har gått en gammel vintervei over Neskroken fra Hadeland over Dausjøen. Den gikk videre over Maridalsvannet til Brekke og byen. Først de siste åra har det vært egentlig kjørevei for bil til Nordby og Vårnhus.

Greveveien gikk tidligere over jordet øst for Brenners. Denne delen av veien ble pløyd opp i 1960-åra. Greveveien ble bygd på 1820-tallet for å gi forbindelse for Nordmarkas eier mellom Stangjernshammeren i Maridalen og det nyinnkjøpte Hakadal verk (se kap. 3). Traseen til Greveveien er idag særlig godt bevart i skogholtet øst for Brenners og fram til Berntsberg (Sagstua). Det er et gammelt brusted over Dausjøelva. Brua er ny. Det er lite gjennomgangstrafikk i Neskroken, så det er et viktig område for dyrelivet.

– *Nes gard og Neskroken*
Nes gard er omtalt første gang ca. 1400. Den er som nevnt i kapittel 2, antagelig en av de eldste i Maridalen. Garden har en komplisert eiendomshistorie, med kirke og seinere borgerskap som viktige elementer.
Nes ble kalt Ødegard så seint som i 1617, som en av de siste eldre gardsbruk i dalen. Det behøver imidlertid ikke bety at den lå øde.
I seinere århundrer overtok godseiere Nes. Fra 1839 til 1923 eide Nordmarkas eier (fra 1897 Løvenskiold-familien) 2/3 av garden med dertil hørende husmannsplasser. I 1923 ble garden og plassene i sin helhet kjøpt av kommunen.

Småbrukerne i Neskroken dreiv helt inn på 1960-tallet med februk med fôrproduksjon kombinert med tømmerkjøring om vinteren. Også disse små brukerne dreiv på 1900-tallet med noe private mjølkeleveranser til kunder før dette sluttet i 1940.

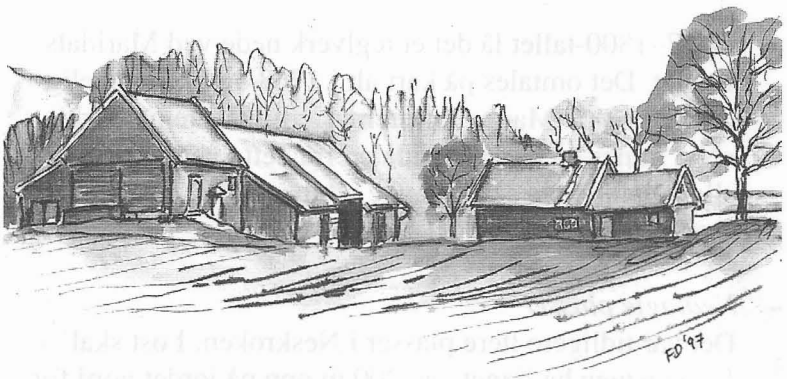
Gode markedsforhold med en stor bybefolkning i nærheten gav altså både kontantinntekter fra skogen og fra et markedsrettet februk, sjøl på et småbruk. Tømmerkjøringa var i vårt århundre dels for kommunen, dels for Løvenskiold.

Som tidligere nevnt, ble husdyrhold på kommunens garder forbudt i 1967. Tidlig på 70-tallet sluttet forpakterne i Neskroken gradvis med gardsdrifta. Jorda ble lagt til Sander, seinere til Nes.

På 17–1800-tallet lå det et teglverk nede ved Maridalsvannet. Det omtales på kart alt i 1768 og ble antagelig nedlagt 1880. Mange teglstein, særlig takstein, merket «N», finnes på hus i Maridalen fra dette verket. Det er ellers påfallende at så mange uthus på plassene i Neskroken er av tegl.

– *Nedlagte plasser*
Det var tidligere flere plasser i Neskroken. I øst skal *Ludvigstuen* ha ligget, ca. 200 m opp på jordet nord for den nåværende bilbrua over Dausjøelva, på vestsiden av elva. Bygningene skal ha blitt revet «rundt århundreskiftet», og spor er det vanskelig å finne. I 1875 og 1900 nevnes det ikke folk der.

Nær bilveien vest for elva lå det tidligere på 1900-tallet et hus som den kjente skiløperen og hopperen Lauritz Bergendahl fra Sørkedalen bodde i. Han var skog bestyrer hos Løvenskiold. Bergendahl hoppet mye i Sagstubakken ved Berntsberg øst for elva. Hoppbakken

Bakken

er nå borte. Seinere ble det bygd en skogbestyrerbolig ved Sandermosen.

Plassen *Kornløken* kan ha ligget nær den nåværende bilbrua over Dausjøelva. «Løk» kan bety stille lone eller utvidelse av elv, og det passer godt på elva her.

Kornløken nevnes som plass under Nes i 1771. I 1732 nevnes ingen plasser under garden, mens hele 4 nevnes i 1771: Ludvigstuen, Kornløken, Ødegaarden og Sitpaa. Ødegården (Øgården) er garden med dette navnet lenger vest.

– *De enkelte plassene*
I 1875 nevnes det i folketellinga at bare de 6 nåværende plassene var bebodd, det samme gjelder i 1900. Tømmerkjøring blir særlig nevnt som arbeid i 1875, i 1900 brukes det mer generelle begrepet skogsarbeid.

I sør ligger Bakken. Plassen består av stue og kombinert uthus. Stua har vanlig treromsplan med kjøkken, stue tvers over huset og kammers. (se ovenfor i kap. 3.)

Det er et tilbygg i bindingsverk på kortveggen. Ellers er huset i panelt laft. Huset fikk først panel i 1919.

Plassen er antagelig bygd rundt 1850. I 1875 bodde det 4 personer der. I 1900 var det 2 hushold og i alt 5 personer. Det var en husmannsfamilie på 2 og en jernbanefamilie på 3. Gjøvikbanen ble akkurat bygd på den tida øst for Maridalen.

Teglsten fra Nes Teglverk

På 1900-tallet hadde Bakken ca. 25–30 mål innmark, 2 hester og 3-4 kyr.

Brenners står for «Teglbrennerstua». Her bodde teglbrenneren til teglverket på Nes. Brenners består av stue, kombinert uthus med fjøs i tegl (seinere vognskjul) og smie. Stua har som Bakken 3 rom (se der). Den er i panelt laft med et tilbygg mot øst i bindingsverk av samme dimensjon som huset. Inngangen er i tilbygget, på kortsida av huset.

Litt øst for Brenners, mot Dausjøelva, ligger et sommerfjøs, visstnok det eneste bevarte i Maridalen. Det skal ikke ha vært vanlig med sommerfjøs i Maridalen, i hvertfall ikke i manns minne.
Brenners er antagelig av samme alder som Bakken. I 1875 bodde det hele 10 personer i huset. De hadde bl.a. 1 hest og hele 7 kyr. I 1900 var det bare 5 på Brenners.

På 1900-tallet var det på Brenners ca. 50 mål innmark. De hadde 2 hester og gjerne 4 kyr.

Vestby er neste plass. Den er mer på størrelse med Bakken i areal. Det er stue, kombinert driftsbygning og stabbur. I Neskroken er det bare Sittpå og Vestby som har stabbur. Få andre husmannsplasser i Maridalen har hatt det.

Stua på Vestby har vanlig 3-roms plan og er i panelt laft, med tilbygg i bindingsverk mot vest. Inngangen er som på Bakken ytterst på langveggen, i tilbygget.

Huset kan være fra siste halvdel av 1800-åra, med tilbygg fra 1900-tallet. Fjøset er i tegl.

I 1875 var det 6 fastboende på plassen. Besetningen var da på 1 hest og 3 kyr. I 1900 bodde det ialt 9 personer på Vestby. I vårt århundre hadde bruket gjerne 1 hest og 4 kyr. Arealet var på ca. 20–25 mål.

Sittpå er den neste plassen. Det var det største bruket i Neskroken. Stedet har en særlig vakker beliggenhet. Navnet har med lasskjøring å gjøre. En kunne, etter bakker både fra sør og nord, sette seg på lasset igjen. Tilsvarende navn finnes bl.a. i Lunner på Hadeland.

Plassen har stue, stabbur, vognskjul/vedskjul, ruin av bryggerhus, grisehus i tegl og sammenbygd driftsbygning med stall, låve og fjøs.

Nord for bruket ligger det tidligere felles pumpehuset for Neskroken. Det ligger på det høyeste punktet.

Kjernen i stua er et 2-roms hus med kjøkken og stue tvers over huset. Seinere er det påbygd i nord og i sør i bindingsverk. Kjernen er i panelt laft. Det er et lukket bislag vest for det nordlige tilbygget til stua.

Fram til 60-åra var det utgangsdør rett ut mot kjøreveien fra bislaget. Pga. trafikk ble døra flyttet på sørsida av dette. Veggen under panelet er ikke undersøkt. Det er imidlertid mulig at huset er av akershusisk type (se ovenfor i kapitlet). I så fall har det vært dør til den

søndre stua på langveggen. Utenfor døra er det en liten åpen veranda. Huset er det største i Neskroken.

Uthuset er tredelt, som vanlig er i Neskroken. Sørfra er det fjøs i tegl, deretter låve i bindingsverk og i nord stall. Den er murt og avløste litt før 1940 en stall i tømmer. Grisehuset nord på tunet er i tegl, mens resten av husene er i tre. Stabburet har en noe sjelden plassering av inngangsdøra på langveggen framfor gavlvegg. Ute på jordet er det tufter etter et bryggerhus som ble revet på 60-tallet.

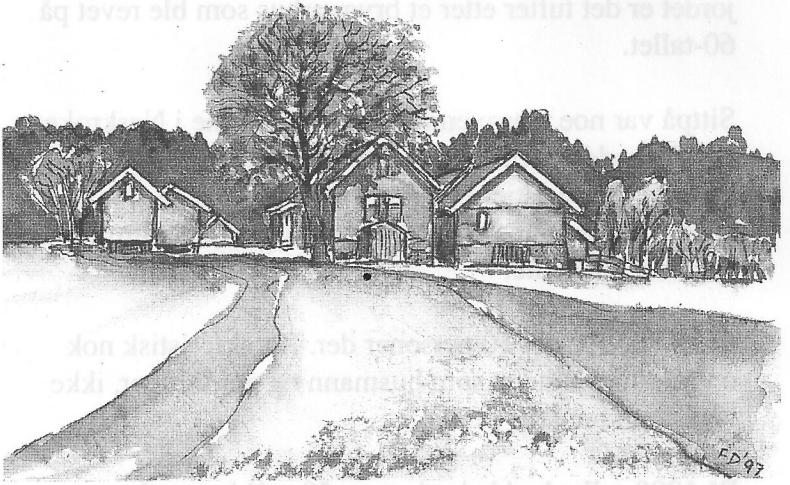
Sittpå var noe større enn de andre plassene i Neskroken. I 1875 bodde det 8 fastboende og 1 treskemann der. Plassen hadde 1 tjenestegutt, siden den var så stor. Høyproduksjonen var f.eks. i 1875 mye større på Sittpå enn de andre plassene.

I 1900 bodde det 10 personer der. Karakteristisk nok omtales husbonden som husmann og gardbruker, ikke bare husmann.

På 1900-tallet hadde bruket ca. 50 mål innmark,
2 hester, 4 kyr og ungdyr.

Nordligst i Neskroken ligger de to små plassene Nordby og Vårnhus.

Nordby er den minste plassen i Neskroken. Den består av ei stue med 3 rom: Stue, kjøkken og kammers og et sammenbygd uthus. Kjernen er tømret. I vest er det et

Neskroken – Sittpå

tilbygg i bindingsverk. Døra er i tilbygget på husets langside. Stua kan være den eldste i Neskroken, fra ca. 1850.

I 1875 bodde det 8 personer på Nordby, i 1900 var det 5. I vårt århundre har plassen hatt ca. 10 mål. I nyeste tid har det ikke vært hest der, det var det derimot på slutten av 1800-tallet.

Det er rester av eldre slåttmark rundt Nordby. Vest for bruket, i et søkk, er det ei tidligere myr som ble ryddet til potetjord.

Vårnhus er den siste plassen i Neskroken. Den ligger øst for Nordby. Begge plassene ligger vakkert til ved Dausjøen. Betydningen av navnet Vårnhus er noe uklar. Det er imidlertid i bruk i et annet skogdistrikt som Dalarne i Sverige.

Bruket består av ei stue på 3 rom: Stue, kammers og kjøkken. Kjernen er også her i tømmer. Det er et tilbygg i øst i bindingsverk, med inngang på husets langside.

I 1875 bodde det ett hushold her på 8 personer. En av disse var et legdslem: Folketellingene 1875 og 1900 forteller om enkelte av disse på gardene i dalen. Bruket hadde i 1875 3 kyr, men ingen hest. I 1900 bodde det 7 personer der.

På 1900-tallet har plassen vært på ca. 12–15 mål og gjerne med 1 hest og 2 kyr.

Stolpehus på Søndre Skar

Like ved Dausjøen ligger det også et pumpehus og et av vannverkets båthus av nyere dato.

Drengstuer

Noen drengstuer er revet. (Nes, Lille Brennenga.) Det er få store garder i Maridalen, så de fleste gardsfolka har nok sovet i hovedhuset, særlig om vinteren. Drengstua ble vanlig på Østlandet som ledd i større klasseskille med blant annet atskilte måltider på større garder (1800-tallet). På Øvre Kirkeby bodde arbeidsfolket som nevnt oftest i den venstre delen av våningshuset.

Store Brennenga har en noe ombygd sveitserbygning. En stor gard som Sander har ei drengstue fra 1700-tallet bevart. Den var opprinnelig 2 hus som er bygd sammen.

På Skjerven står ei drengstue, antagelig fra første halvdel av 1800-tallet. Den er noe påbygd. Fra nord er det en leilighet med 2 rom og kjøkken, så 1 rom og deretter bryggerhus med et rom innafor i bredden.

De to nevnte drengstuene avspeiler den vanlige familie-strukturen for de som arbeidet på gardene fra slutten av 1800-tallet, da egne røktere/sveisere begynte å komme og til etter 2. verdenskrig, da de fleste brukene ble reine familiebruk uten gardsarbeidere. Gardsarbeiderne var gjerne ugifte og kunne være på garden bare en periode, de trengte gjerne mindre plass.

Røkterne var et ledd i spesialiseringa i landbruket. De hadde familie, var mer ettertraktet og fikk bedre plass.

Hus for forråd til husholdets eget bruk
De fleste gardene har bevart stabbur. Unntak er Lille Brennenga, der det ble revet på 1920-tallet, og Bjørnstad og Nordbråten, som er småbruk.

Mange av stabburene (gjerne kalt stolpehus i Aker) er i en etasje (1 1/2), noen er i to. De fleste er av 1800-tallstype. De står gjerne på stabber av tre eller granitt. Noen står også på sement. De har ofte en innebygd svalgang.

På husmannsplasser og småbruk forekom stabbur sjelden. Noen unntak finnes: Vi finner de på Sittpå og Vestby i Neskroken. Særlig Sittpå i Neskroken var en stor husmannsplass på ca. 50 mål.

Stolpehuset på S. Skar er antagelig eldst og er det største stabburet i dalen, nest etter det på Brekke. Dette kan være det eldste bevarte stolpehuset/stabburet i hele Aker. (Muligens fra 1700-tallet.)

Hus som har med dyra å gjøre

Hus for dyra
I dag er det som nevnt ikke noe husdyrhold i dalen, med unntak av hester til fritidsbruk. Til rundt 1970 var det imidlertid fjøs i bruk på private garder i dalen. På kommunale garder ble husdyrholdet, som nevnt, forbudt i 1967. I dag står fjøsene tomme eller brukes til andre formål. I sammenheng med omtalen av hus for dyra bør en nevne hovedtrekkene ved utvikling av slike hus gjennom tidene. I flere

hundre år var det vanlig med ett hus for hver funksjon på garden. Dette hang sammen med lafteteknikken. På slutten av 1800-tallet ble det også her en overgang (gradvis og over mange tiår utover på 1900-tallet) til å bli to hus på gardene: Boligen og en driftsbygning med mange funksjoner under samme tak.

Hus for forråd til dyra

Driftsbygningene av enhetstypen var gjerne typetegnet. De eldre typene var lokalt bygd og fikk lokale særtrekk.

En kan snakke om 3 slags uthustyper i Maridalen:

1. Sammenbygd fjøs – låve (+ andre uthusfunksjoner). De er da to forskjellige hus, fjøset er laftet eller i tegl. (Steinsrud har laftet fjøs, Sittpå i Neskroken fjøs i tegl.) Låven er gjerne bygd i bindingsverk. Dette er en 1800-tallstype.
2. *Overgangstype:* Fjøs (og stall) bygd inn som laftekasse i hel låve av bindingsverk. (Bjørnstad 1915).
3. *Hel driftsbygning:* (Fra ca. 1900–1930) Kallerud, Øvre Vaggestein. Fra 1950–60-åra: Kasa, Skjerven og Nordseter.)

Fjøs/stall kan være i tegl, støpt eller lafta i yttervegg.

Det finnes ett sommerfjøs (Brenners). Dette ser ellers ikke ut til å ha vært vanlig.

Tidsrammene går over i hverandre. I perioden ca. 1900–1930 bygges mest hele driftsbygninger, men også

bygninger med tilbygd enetasjes fjøs i tømmer (Sander ca. 1927–28).

Det forekommer atskilte hus for andre dyr. Det kan være for gris (Sittpå) og høns (Øvre Kirkeby). Dette var nok mer vanlig på 1800-tallet. På 1900-tallet ser det ut som en mest har hatt gris, høns o.a. i rom i låve/fjøs.

Lokale teglverk ser ut til å ha medført en del bruk av tegl i fjøs på 1800-tallet, også på husmannsplasser (Neskroken).

Andre forhold tilknyttet husene

Andre hus
Smier har det sannsynligvis vært på de fleste gardene på 1800-tallet, i hvertfall til husbruk. De var i eldre tid laftet, seinere i bindingsverk. En er bevart (i bindingsverk) på Brenners. Flere tufter er registrert. Smiene lå gjerne litt unna tunet på grunn av brannfaren. På Lørenskog ved Movatn er ei smie i tømmer fra ca. 1900 bevart. (Utafor registreringsområdet.)

Bryggerhus/skjul er det flere av. (Øvre Kirkeby.) De er gjerne sammenbygd (Nes, Øvre Kirkeby).

Tunet
Tunformen i Maridalen er i dag firkantet, som vanlig er på Østlandet. Den er ofte noe lukket (Skjerven, Øvre Kirkeby). Dette var normalt i Oslo-området. (Jfr. Vreim.)

Det er ikke noe klart mønster i husenes plassering; topografien er nok mest vesentlig her.

Våningshus og sidebygning/drengestue kan stå i vinkel nær hverandre (Skjerven, Store Brennenga) eller på hver side og ende av tunet (Sander). Låve/driftsbygning kan være rett overfor våningshus (Skjerven) eller ved siden av (Sander).

En bør tro at det har skjedd en gradvis sammenbyggning av tuntypen utover på 17–1800-tallet.

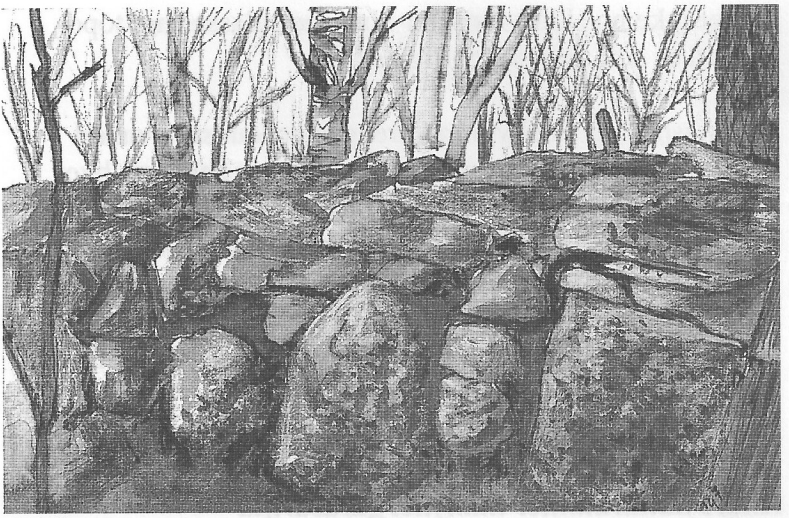
Andre kulturminner tilknyttet gardsdrifta

Steingarder finnes det en del av. Etter alt å dømme stammer de fleste fra siste halvdel av 1800-tallet da jorder ble ryddet for stein for å få bedre plass til nye maskiner som f.eks. slåmaskin.

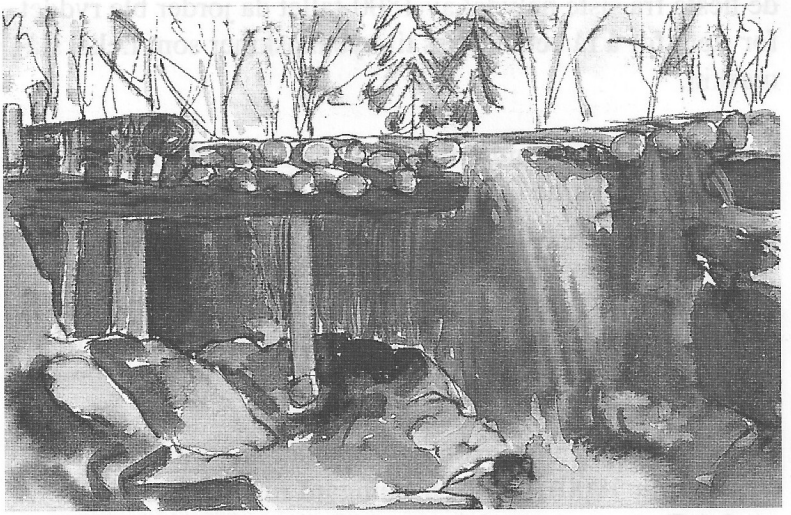
Noen gjerder kan imidlertid være eldre. En arkeologisk undersøkelse burde utføres.

Enkelte rester av tidligere hele steingarder finnes ved Store Brennenga og Skjerven. Større bevarte steingarder finner vi ved Turter, langs Maridalsvannet ved Søndre Skar, i området Sakariasbråten – «Hølet» o.a.

Rundt Vestern, en husmannsplass under Nordmarksgodset (nedlagt før 1900), er det en steingard rundt den dyrkede marka. Dette var et typisk marginalt bruk (Nord for Blåsås).

Stenmurer ved Hølet

Tømmerfløtningsanlegg langs Skarselva

Her er også noe eldre dyrkningsjord funnet utenfor steingarden.

En særlig lang og interessant steingard er den såkalte «Svenskemuren» som går fra Grinda ved Korsvold til Svartkulp. Den ble antagelig bygd ca. 1807–14 av svenske krigsfanger. Muren følger den gamle grensa mellom Nordberg og Brekke. Den kan ha vært et grenseskille. Annen funksjon er uklar.

Eldre gardsveier, noen med allèer, er det registrert noen av. Allèene ser særlig ut til å ha blitt plantet i siste halvdel av 1800-tallet (Stubberud, Lille Brennenga, S. Skar, Strandholt, ved Låkeberget). Bjørkeallèen ved Skar ligger særlig fint til, langs en steingard.

Noen steder er det bevart rydningsrøyser (Kirkeby) og trær som viser spor etter lauving (Kirkeby, Turter). Lauving ser ut til å ha vært lite utbredt i Maridalen etter 1800-tallet. Det var da blitt vanlig med dyrking av høy.

Røysene er antagelig ofte fra hestemekaniseringas tid (ca. 1850–1950). Noen av dem kan ha en langt høyere alder.

b) Skogens kulturminner

Tømmerfløting

De viktigste og mest tallrike kulturminnene av denne typen som er registrert, er tømmerfløtingsanleggene.

Tømmerfløtingsanlegg ved Hammeren

Store deler av Skjærsjøelva ovafor Hammeren, likeså Skarselva ovafor Skar, har mange av disse.

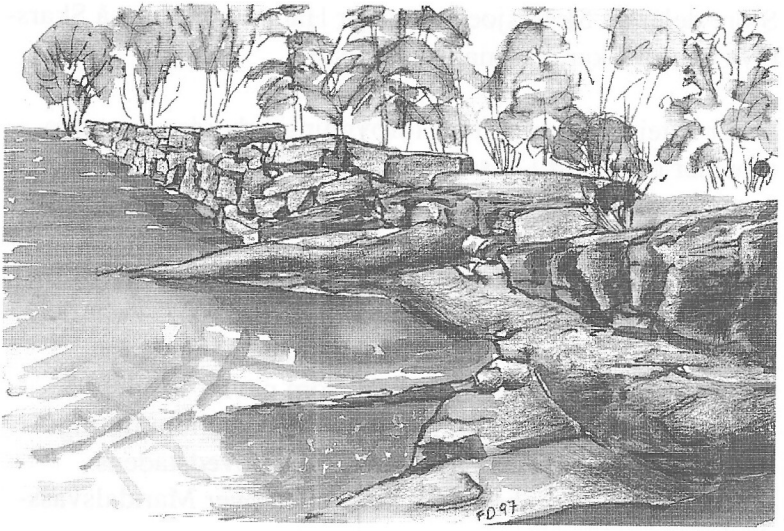
De er i stein eller tre. Store forbygningsarbeider og ryddearbeider ble utført i vassdragene i Marka, som ble regnet som vanskelige fløtingselver.

Særlig ble fløtingsanleggene utbygd etter at sagbruksdrifta fikk et oppsving sist på 1800-tallet. 1876–1947/54 var det Akerselvens Brugseierforening som hadde ansvar for fløtinga mot en liten godtgjøring. Som nevnt, var det på 1800- og tidlig på 1900-tallet en konflikt mellom fløtingsinteressene, Akerselvas nye industri og hovedstadens drikkevannsmyndigheter om kontrollen over Maridalsvassdragene.

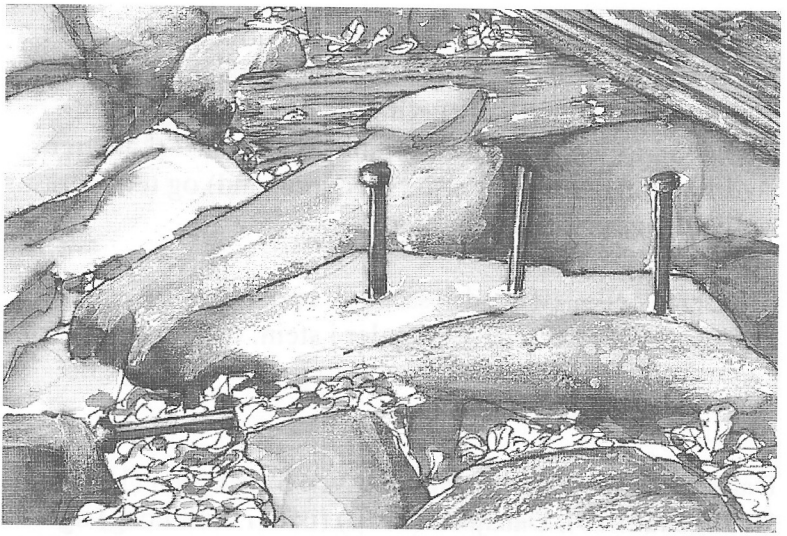
Brugseierforeningen fikk i den nevnte perioden ansvar for å skaffe fløtere og damvoktere. På Oset (Søndre) bodde fløtingsfullmektigen eller fløtingssjefen, som organiserte arbeidet. Fløtingsanleggene utgjøres særlig av «skåmurer» lagd av stein (av og til styrket med jernband) og tømmervegger langs elva (skådammer).

I botnen av elveleiet ved fossestryk er det flere steder tømmergolv festet med jernnagler i stein. («Tømmerbruer», kalt «skottbruer», nedafor dammer.) En del av forbygningene av tre er i dårlig forfatning.

Dammer er det fire av i området: Ved Skjærsjøen (1890), Øyungen (1915), Dausjøen (1910) (ikke i bruk i dag) og ved Maridalsoset (1860). De er oftest av stein og spekket

Skarselva

Skarselva

med sement. Tidligere lå det en eldre tredam lenger inn i Skjærsjøbassenget og likeså i Øyungen.

Sagbruksdrift
Brekkesaga var det største sagbruket i området. På det meste var ca. 150 engasjert der, med stort og smått.

Den østligste del av godskomplekset i Marka var Nordmarkens gods, opprinnelig 7 skogstykker. Det strakk seg fra Maridalen til bygdealmenningene på Hadeland. Godset ble gradvis samlet på 16–1700-tallet og Peder Anker overtok det ved giftermål. Deretter fulgte det Nordmarkas eier.

Godsets garder i Maridalen ble som nevnt, drevet som leilendingsbruk. De hadde en gjennomsnittsstørrelse på 100–200 dekar dyrket mark og hamn.

Skogs- og sagbruksdrifta var basis også for mye av jordbruket i Maridalen i godseiertida. Alle leilendingene og husmenn deltok i vinterdrifta og ved de store fløtingene. Ofte var lokalbefolkningen kjørere, mens hoggere og særlig fløtere kom fra skogsbygdene ellers på Østlandet. (Ove C. Lange).

Brekke gard og sagbruk var sentrum i «Nordmarkens gods». Garden ble drevet i godsets regi og var ikke direkte knyttet til skogsdrifta, annet enn at de enkelte ganger hadde felles administrasjon. I visse årstider stilte garden arbeidskraft til disposisjon for skogbruket, særlig hestekraft. Husmennene på Brekke arbeidet dels på saga, dels med jorda.

Etter 2. verdenskrig opphørte jordbruksdrifta på Brekke. Innmarka ble utlagt til boliger og industri.

Ingen produksjonsbygninger er bevart fra sagbruket (bare kraftstasjonen). Enkelte bolighus er bevart (alle utafor det foreslåtte verneplanområdet i Maridalen i.h.t. Naturvernloven). Vi kan nevne hovedbygningen (1814), med stabbur og skjul, gardsbestyrerbolig med uthus, stall (i nåværende bilverksted) og arbeiderboligene Grønvold (1859) og Svenstua (tidlig 1900-tall). To kjørebrakker fra mellomkrigsåra er også bevart i Brekkeveien 6 og 14. (Se kulturminnevernprosjektet Akerselva). Det fantes også flere mindre sagbruk, gjerne dampsager. Oslo kommune hadde 1923-55 ei viktig sag ved Skjerven. Saghuset, hvilebrakka og verkstedet («Sangerhallen») er bevart.

I dag har kommunen samlet all sagbruksdrift ved Økern og Løvenskiold-Vækerø sin på Fossum ved Bogstadvannet. Transporten gikk gradvis fra 1930-tallet over på lastebiler. Fløtinga tok slutt på 1960–70-tallet. Bare litt lokalfløting foretas i dag.

Andre kulturminner fra skogbruket

Det var i eldre tid flere oppgangssager i området. Sagbruksprivilegiene (1688–1860) begrenset imidlertid mulighetene for å drive sagbruk.

Det er funnet ruiner av 2, muligens 3, oppgangssager. 2 av disse var ved Skjærsjøelva (1 sikker), 1 var ved Skarselva.

Skogsbilveier er uløselig knyttet til skogbrukets nyere histo-

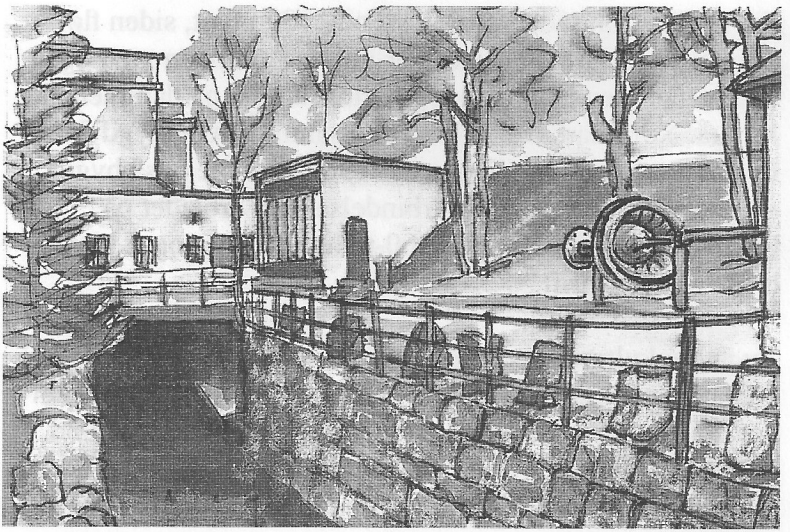
rie. De ble i området mest bygd på 1900-tallet, siden fløtinga var viktigst før. Veiene er imidlertid i noen grad også bygd i sammenheng med reguleringsarbeid på dammene i Marka. Nordmarksveien ble i den sammenheng bygd fra Hammeren til Skjærsjøen rundt 1900. Det ble også bygd anleggsvei til Øyungen i forbindelse med arbeidet på Øyungsdammen tidlig på 1900-tallet. Den har også vært brukt til skogsdrift.

Av andre kulturminner fra skogbruket kan nevnes veier fra vedhogst på 1900-tallet (ved Vaggesteinskollen). Ellers finnes det enkelte koier, bl.a. på Nordseter og ved Lauvlund. Koiene er mest av nyere dato. En del kulturminner er ikke registrert, bl.a. velteplasser, tømmerveier (en ved Sander) o.a.

Ved Hammeren er det et eldre arboret med innplantede fremmede trær, som Løvenskiold-Vækerø eier.

c) Kulturminner tilknyttet jernverksdrift

Det finnes få spor etter sjølve jernverksdrifta. Stedet der stangjernhammeren (1793–1874) lå, er kjent. Noen kølabonner er også kartfestet. Greveveien og Ankerveien ble bygd i samband med nettopp jernverksdrifta. Kølabonnene skal særlig ha ligget ved Kirkeby og Skjerven. Flere er registrert langs Greveveien inn i Nittedal. Noen hus har hatt tilknytning til Stangjernshammeren. Svingen, Steinsrud, Nordseter og Blåsås var arbeiderboliger. Tufter etter arbeiderboligene Bakken, Bråten, Sørseter og (Skjerven) Brua er registrert. På Kallerud skal en kolbrenner ha bodd,

Hammeren kraftstasjon

Vannmålehus ved Hammeren

og bestyrerboligen ved Hammeren er fortsatt bevart (ca. 1800).

d) Kulturminner tilknyttet industri

Det er spor etter steinbrudd av forskjellig alder i dalen. Den markedsrettede steinindustrien i området Maridalen-Groruddalen omtales først på 1830-tallet av Amtmannen. Særlig sør-vest i Maridalen har Johannes Dons funnet steinbrudd. Særlig på 1800-tallet omtales granittbrudd rundt Maridalsvannet. I 1889 omtales et steinbrudd under Store Brennenga.

Teglverk er kjent fra Nes og Hauger/Kasa. Det skal ha vært teglverk vest for Kasa. Dette er ikke registrert. Teglverket på Nes hadde 2 arbeidere i 1879 og ble nedlagt i 1880.

Restene etter teglverket ved Nes er registrert. Det lå nær Maridalsvannet. Det var praktisk både med hensyn til brannfare og transport. Verket er nevnt første gang på et kart fra 1769. Det ble nedlagt i 1880. I 1875 nevnes ingen teglbrenner på «Teglbrennerstua» Brenners i Neskroken. På Hauger omtales bonden som både gardbruker og teglverkseier i 1875, så en viss økonomisk betydning må ihvertfall teglverket der ha hatt. Som tidligere nevnt, har teglverket på Nes satt spor etter seg ved at det finnes flere hus med takstein merket «N» rundt i Maridalen.

Det finnes noen ruiner igjen etter nyere industrivirksomhet i dalen (fra industrialismens tidligere periode). Det gjelder bl.a. et ullspinneri ved Vaggesteinbrua. Det het Christiania

Uldspinderi og eksisterte fra 1888 til 1905/10, da anlegget ble flyttet til Lyngør. Endel arbeidere flyttet med.

Plasseringa ved Skarselva hang sammen med behovet for krafttilførsel. Drikkevannsrestriksjonene, som ble innskjerpet på 1900-tallet, gjorde det vanskelig å legge industri til dalen, og særlig nær vassdragene.

Det har imidlertid forekommet småindustri også på 1900-tallet som Tømte skifabrikk ved Gamleveien. Huset er bevart.

Kraftstasjonen ved Hammeren var Oslos første vanndrevne kraftverk. Det ble bestemt bygd av Christiania kommune i 1898. Det var særlig strømbehovet til sporvognsdrift som lå bak. Kraftverket var ferdig i 1900 og var i 1901 utbygd for 2690 KW. Det gav ikke strøm til Aker, bortsett fra i perioden 1920–26, da Maridalen lysanlegg fikk strøm. Fordelingsanlegg til Maridalen ble til slutt utført for Aker kommunes regning, med bidrag fra Oslo kommune. Godseier Løvenskiold gav stolper.

I dag er det samkjøring mellom kraftanleggene. Kraftstasjonen har en St. Hallvardfigur hogd inn i murveggen.

Foruten kraftstasjonen finnes et «Lysverkets landskap» rundt Hammeren og langs Skjærsjøelva. Ved Skjærsjødammen er det vanninntak. Det går 2 turbinrør langs nordsida av Skjærsjøelva til kraftstasjonen. Ved Hammeren er det trafohus, garasje, tidligere maskinmesterbolig med uthus og ei hytte for ansatte i Oslo Lysverker. Hytta er av høy

kvalitet og bygd av finsk tømmer. En arbeiderbolig ble revet på 1970-tallet. Den lå nær elva. Maskinmesterboligen ruver over området, arbeiderboligen lå lavere. Slik kan sosial prestisje synliggjøres i et landskap.

Lysverksmiljøet er her omtalt endel siden det er et av de få bygningsmiljøene i Maridalen som ble bygd helt samtidig, rundt 1900.

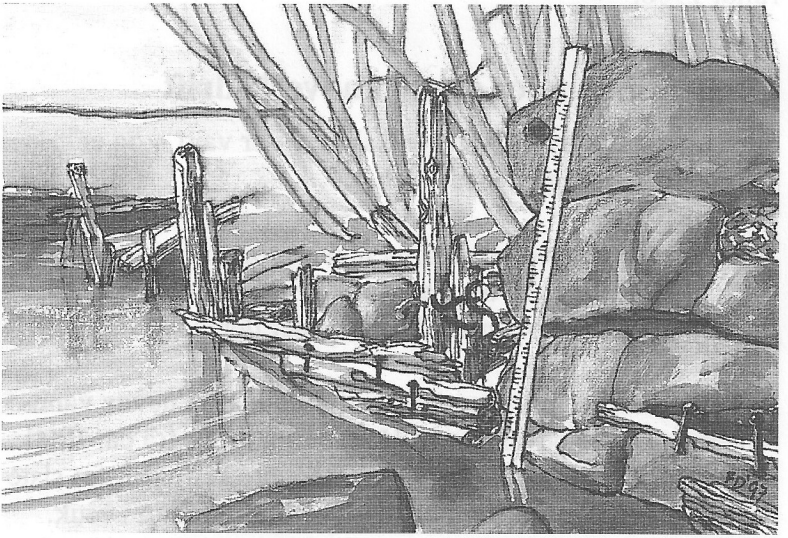
e) Kulturminner etter vannverksdrift

Som nevnt, har byens vannverksinteresser vært – og er fremdeles – viktige i Maridalen.

Akerselvens Brugseierforening hadde, som før omtalt, fram til 1947/54 flere oppgaver tilknyttet vassdragene, jfr. fløtinga. Damvokterne lå også under deres ansvar.

Av kulturminner fra vannverkshistorien kan vi nevne vannmålehus. Det er bevart 2 ved Hammeren i mur fra ca. 1900 og 1 ved Maridalsoset i tre. Det sistnevnte kan være fra siste del av 1800-tallet eller fra ca. 1900. Det er fortsatt i bruk. Også det ene ved Hammeren er planlagt tatt i bruk igjen for målinger.

Under avsnittet om fløting har vi nevnt damanleggene. De viser en del av vår teknologihistorie fra 2. halvdel av 1800-tallet til fram mot vår tid. Særlig bør en nevne dammen ved Maridalsoset, hvor strukturen er fra 1860, med seinere ombygginger. De fleste dammene er i stein og spekket med sement.

Skarselva

Som nevnt er flere av skogsveiene i Maridalen bygd i forbindelse med damanlegg. Damvokterboligen ved Skjærsjøen er fra ca. 1800-tallet og er hvilebrakke i dag. Den har nå tre rom, men har opprinnelig hatt 2 (Akershusisk type). Huset ble endel ombygd utvendig på slutten av 1970-tallet.

Ved Oset er det gardsanlegg (tidligere bolig for fløtingssjef) og renseanlegg (vanninntak fra 1920 til 1971). Damvokterboligen på Oset er den siste damvokterboligen rundt Maridalen som er i bruk til sitt opprinnelige formål. Ellers er det vannvokterboliger i bruk bl.a. ved Hakloa og Bjørnholdt i Nordmarka.

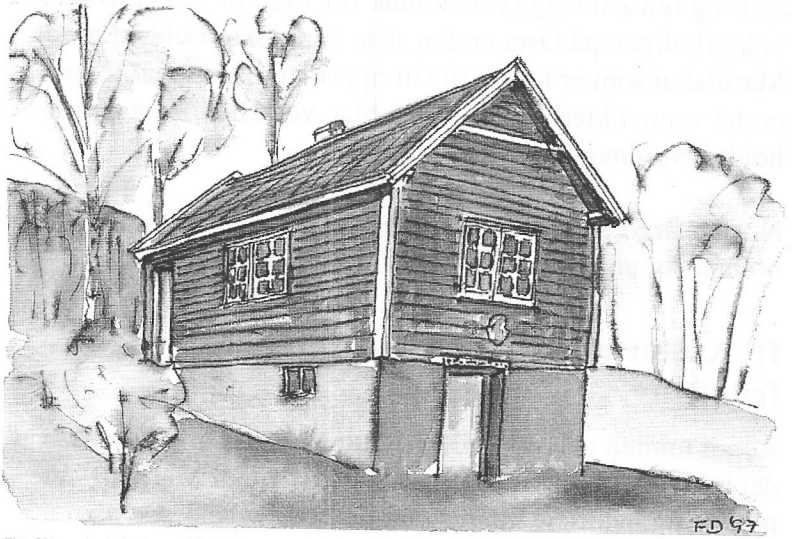
Noen tidligere husmannsplasser i Maridalen er i bruk til boliger for ansatte i vannverket (Engelsrud, Svingen).

f) Kulturminner tilknyttet turisme og friluftsliv

Rundt midten av 1800-tallet og litt seinere i århundredet var det betydelig turisttrafikk og friluftsliv rundt Maridalsvannet. Billig båtutleie kunne almuen få av arbeiderne på Brekke Bruk. De mer kondisjonerte kunne f.eks. besøke Strandholt.

I dag er det bare bevart ruiner fra denne tidlige fasen av friluftslivets historie i Maridalen.

Flere kafeer ble bygd. Ingen er bevart. Vi finner ruiner av kafeen Skovheim mellom Store og Lille Brennenga. Den ligger like ved allèen ned til ruinene etter det store land-

Tidligere Tømte Skifabrikk ved Skar (Gamleveien)

stedet Strandholt, som ble revet på 1960-tallet etter å ha vært et lite forpaktningsbruk siden 1896, da kommunen kjøpte det pga. drikkevannet.

En bør også omtale ruiner av brygger. De forteller om omfattende båttrafikk før drikkevannsrestriksjonene forhindret dette på 1900-tallet. En godt bevart ruin av en brygge finnes ved Nes. På et kart fra 1879 nevnes også et badehus her. Det er etter alt å dømme det samme huset som står ved tunet på Nes. Det må ha blitt flyttet etter at båttrafikken og badelivet opphørte. På Låkeberget stod en kafe. Huset ble revet rundt 1970 og jorda er i dag dyrka opp. Noen garder skal også ha tatt overnattingsgjester. Dette er det få opplysninger om for vårt århundres vedkommende.

Nyere friluftsliv viser seg i form av stinettet som Oslo og Omegn Turistforening og Skiforeningen har bygd ut, særlig fra og med mellomkrigsåra. Pga. drikkevannsrestriksjonene benyttes området nær Maridalsvannet lite, men det er mange turveier i dalen, særlig i dalsidene.
Eldre veier som Rollsveien Vaggestein–Tømte og særlig Ankerveien brukes mye av turfolk. Skogsbilveiene brukes mye til sykling.

Som endel av «friluftslivets landskap» i Maridalen, bør en omtale de mange hyttene fra tidligere på 1900-tallet. Flere ble bygd rundt 1. verdenskrig og i mellomkrigsåra. Ved Gamleveien og Sandermosveien er det ei lita grend hytter som gradvis gikk over til helårsboliger. Flere er svært ombygd, og noen er erstattet med villaer.

g) Militære kulturminner

Til miljøet rundt Skar leir og det tidligere kruttverket, er det knyttet noen kulturminner. Kruttverket ble startet i privat regi i 1854 på Nordre Skar. Staten forpaktet det fra 1861 og kjøpte det i 1863. Arealet ble etterhvert utvidet ved kjøp. Det fikk en viktig militær funksjon som leverandør av krutt. Også andre militære aktiviteter ble lagt til Skar. Krutt-produksjonen opphørte i 1898 og virksomheten ble gradvis nedtrappet. Forholdet til drikkevannet var en av faktorene. Under 2. verdenskrig brukte tyskerne anlegget. Flere av de nåværende husene ble bygd. Ellers har forskjellige militære aktiviteter holdt hus her. Etter avtaler er anlegget planlagt nedtrappet.

Fra kruttverkets tid på Skar er det bevart en del ruiner fra produksjonen, turbinkjeller og et kruttmagasin fra 1876. Videre er det bevart enkelte bolighus fra 1890-åra, de fleste i ombygd stand. De fleste andre bygningene på Skar Leir er fra 1900-tallet.

Noen av bolighusene på Skar Leir er også fra kruttverkets tid. Her kan en f.eks. nevne hus 5, et en-etasjes hus, og kommandantboligen hus 3, med sveitsertilsveranda.

h) Kulturminner tilknyttet samferdsel og transport

Spor etter eldre tids samferdsel er ikke undersøkt i detalj. Det er imidlertid rester igjen av eldre gardsveier (Stubberud-Lille Brennenga, Turter-Skar, Sørbråten-Hauger/brusted, o.a.). Veien Vaggestein-Tømte er fra siste del av 1800-tallet.

Av særlig interesse er Ankerveien (1790-tallet) og forlengelsen Greveveien (tidlig på 1800-tallet). Disse veiene ble bygd særlig for frakt av malm og trekol. Seinere fikk de betydning for tømmertransport og i nyere tid for friluftslivet.

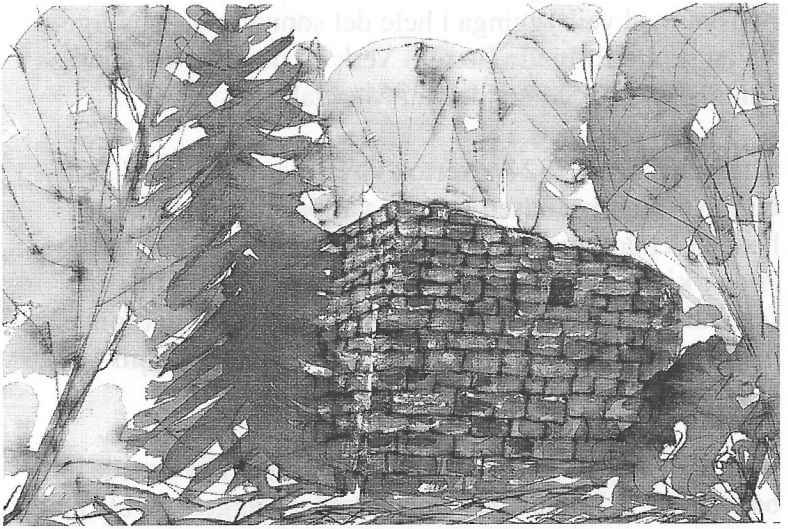
Ankerveien ble bygd under Peder Anker, som hadde overoppsyn med veibygginga i hele det sønnafjeldske Norge. Veien skulle forbinde Bærum Verk og den nye stangjernshammeren ved Skjærsjøelva i Maridalen.

Etter hans død i 1824, overtok Grev Herman Wedel Jarlsberg Nordmarksgodset, som da var på sitt største. Han hadde eiendommer i bl.a. Land og Valdres. I 1820 hadde Anker kjøpt også Hakadal verk. Greveveien skulle forbinde Hammeren og dette verket. Dette var det første helårs veisystem i Nordmarka. Det ble avkrevd bomavgifter.

I Maridalen var det bom ved Snippen (nær nåværende jernbanestasjon). En husmannsplass under Vaggestein ble kaldt Lurhølet, (revet ca. 1934, lå i nåværende Sørbråten tettsted).

Tidligere kommandantbolig for kruttverket

Ruinene av kruttverket ved Skar

Navnet kommer antagelig av at kjørere lurte seg unna bomavgiften der.

Hovedveier som Gamle Maridalsvei fra Hønefoten til Vaggestein (1855) og den nye Maridalsveien (1901), er et ledd i hamskiftet/industrialiseringa i dalen.

Jernbanen kom i 1900. Det kom opp stasjon på Sandermosen og seinere på Movatn (revet) og leskur på Snippen.

Jernbanen ser ut til å ha fått mest betydning for transport av varer for jord- og skogbruk i dalen (gjødsel, tømmer o.a.), men med lite lokal persontrafikk. På 1920-tallet kom det fast bussrute langs den nye Maridalsveien, dette tok mer av trafikken.

Veiene har etter 2. verdenskrig blitt preget av den økende bilismen. Men det er ingen gjennomfartstrafikk med bil, unntatt litt til Nordmarka (tømmertransport, fastboende). Veiene i kommuneskogene og på Løvenskiold-Vækerøs eiendommer er stengt for almen trafikk.

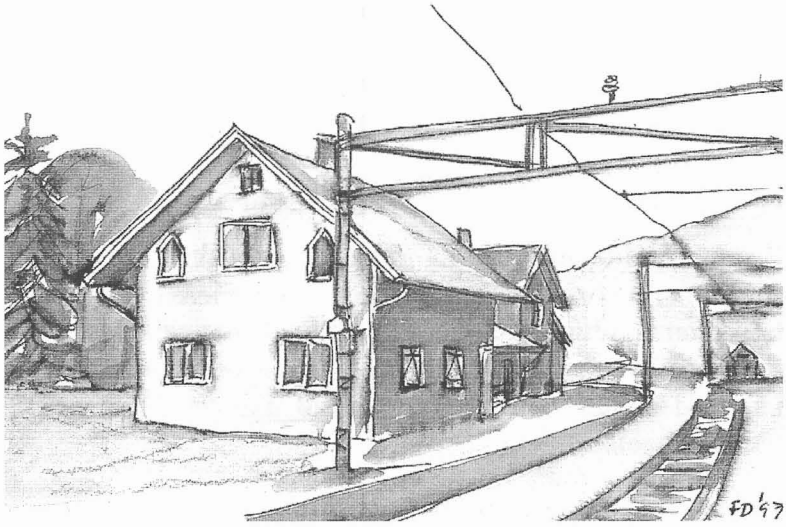
i) Villabebyggelse og forretninger

Sist på 1800-tallet og særlig rundt 1. verdenskrig ble en god del tomter utparsellert ved Skar og Turter. Flere hytter ble bygd som gradvis gikk over til å bli helårsboliger. Også ved Sandermosveien ble noen få hus bygd. Det er imidlertid bare ved Gamleveien ved Turter og Skar at det ble en viss tett bebyggelse.

Drikkevannsrestriksjoner forhindret ellers utbygging av villabebyggelse fram til i dag, med noen få unntak.

Hammeren bru

Sandermosen stasjon

Det er videre registrert tufter etter en butikk ved Vaggestein (Sand). En nyere butikk (Rugda) ble drevet til 1970-tallet ved Gamleveien.

j) Kulturminner tilknyttet kirke, skole og foreningsliv

Ruinen etter Margarethakirken er et kjent landemerke.

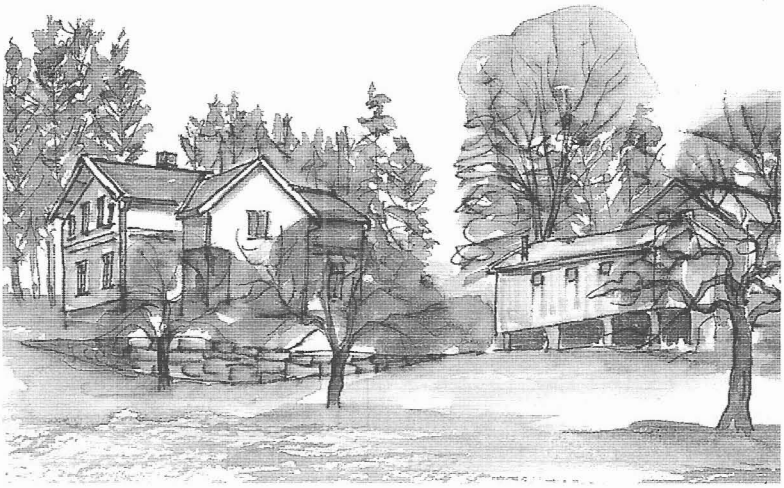
Kirken ble antagelig bygd ca. 1250 som fjerdingskirke for «Margarethadalens almenning». Kirken forfalt i ødegardstida ca. 1350–1550. 1598 sies det at det bare ble holdt gudstjeneste 3 ganger pr. år. I 1643 skal siste gudstjeneste ha vært holdt der. I 1815 omtales kirken for første gang som ruin. Den ble et yndet motiv for kunstnere på 1800-tallet.

Kirkeruinen ble restaurert på 1930-tallet under ledelse av Gerhard Fischer.

Maridalen kapell (bygd 1888, innviet til gudstjenestlig bruk 1900) er fortsatt i kirkelig bruk.

Maridalen skole ble utbygd i flere etapper. «Gamleskolen» ble tatt i bruk i 1857. Den er en av Akers eldste skolebygninger og er preget av sveitserstilen. Ved århundreskiftet kom det nye skolebygget, som ble endra og påbygd 1961. Tidligere lå det driftsbygning til skolen.

Det har vært, og er delvis ennå, et aktivt foreningsliv i Maridalen. Dette ble sentrert omkring velhuset, bygd 1914.

«Gamleskolen»

Ø. Vaggstein – «Maridalsprosjektet»

ÅRSMØTEINNKALLING

Til medlemmene, innkalling til årsmøte 1997

Tid: Onsdag 3. desember kl 19.00
Sted: Maridalen Velhus, krysset Maridalsveien/Kasaveien.

I Markakoret underholder

II Forslag til dagsorden på årsmøtet:

1. Valg av dirigent og referent
2. Godkjenning av innkalling
3. Godkjenning av dagsorden
4. Årsberetning
5. Regnskap
6. Innkomne forslag
7. Fastsettelse av kontingent for 1998
8. Valg

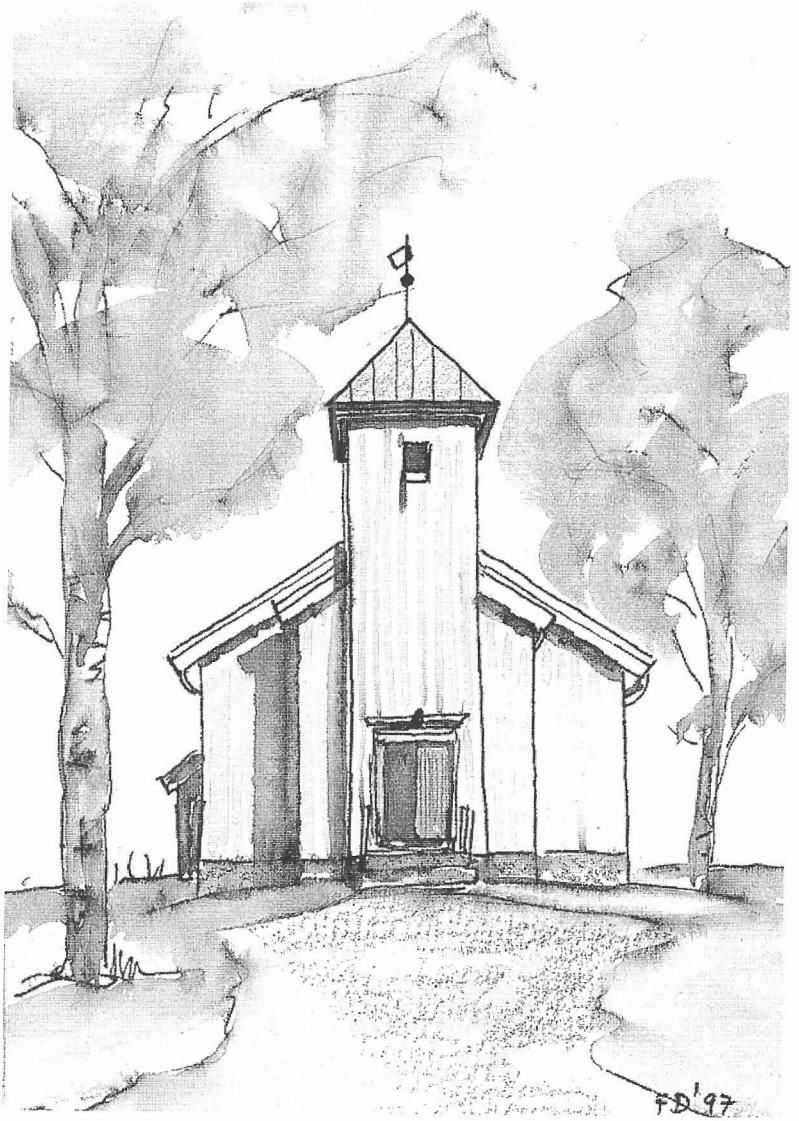
III «Hva er kulturminner ?»

Foredrag ved byantikvaren i Oslo,
Hans Jacob Hansteen.

IV Servering av kaffe og kaker

Salgsutstilling: Frances Dodman

Vel møtt, hilsen styret.

Maridalen kapell

ÅRSMELDING 1997

1. Styret i 1997

Leder Tor Øystein Olsen
Grefsenveien 66
0487 Oslo

Nestleder Lars Flugsrud
Gamle Maridalsvei 86
0890 Oslo

Sekretær Øivind Øiestad
Nedre Stabbursvei 6 B
0873 Oslo

Styremedlem Per Ersdal
Skaugveien 47
1911 Fladeby

Styremedlem Reidar Otto Ullevålseter
Ullevålseter, Nordmarka
0890 Oslo

Styremedlem Olav Bergenhus
Bakken
Greveveien 40
0891 Oslo

Styremedlem Grethe Wiens
Nordbergveien 25
0875 Oslo

Varamedlem og kasserer John Eirik Telle
Nes gård
Greveveien 20
0891 Oslo

Varamedlem Geir Erik Berge
Havnabakken 18 B
0874 Oslo

Varamedlem Ole Svendsen
Nordmarksveien 10
0890 Oslo

Varamedlem Ole Viggo Svendsen
Moreneveien 50
2743 Harestua

2. Andre tillitsverv

Revisorer er Britt Brodin og Ingvar Hestdalen.
Valgkomite: Ivar Bakke, Anne Hestdalen,
Johan L. Stang.

3. Hovedoppgave for foreningen dette året.

Maridalens Venner fikk sitt store mediagjennombrudd i kulturminneåret 1997. «Ut i naturen», NRK, viste filmen om Maridalen 2. påskedag med reprise søndagen etterpå.
600 000 så programmet..
Pinsearrangementet fikk et av fire hovedoppslag på Dagsrevyen. Sommeråpent, NRK, sendte 10 minutter på direkten fra Olsokstevnet. Serien «Natur og kultur», med et innslag fra blomsterengene rundt Blankvann, ble vist på Østlandssendingen og i reprise på NRK.

4. 2. pinsedag

Vestre Aker prosti, Maridalen menighetsråd, Maridalens Venner, Aker og Oslo Bondelag, Spellaget i BUL, DrammensRallarna og Markakoret samarbeidet om et helhetlig kulturarrangement på kirkeruinen. Det var gudstjeneste ledet av biskop Andreas Aarflot. Markakoret serverte og Spellaget i BUL framførte sang, stev og diktlesning. DrammensRallarna avsluttet dagen med rallarsang.

spill og dans, for å markere kulturminneåret 1997. Frances Dodman hadde salgsutstilling. Det var fullt på kirkeruinene, ca. 600 mennesker. Ett av fire hovedoppslag på Dagsrevyen var fra pinsearrangementet. TV Norge hadde også et innslag. Aftenposten viet markeringen en halv side og Akersposten brukte baksida si. Pinse og Olsok arrangementene fikk 30. 000 kr. i støtte fra Byrådsavdeling for kultur og utdanning, Oslo kommune.

5. Blomsterengtur

Oslo og Omegn Turistforening, Akershus bondelag, Spellaget i BUL, Maridalens Venner og Skiforeningen hadde en ny tur i de flotte blomsterengene rundt Blankvann søndag 22. juni. Tor Øystein Olsen ledet turen i øsende regnvær for 40 deltakere. Spellaget i BUL framførte Prøysentekster og Akersposten hadde ei fin bakside fra arrangementet. Byrådsavdeling for miljø og samferdsel, Oslo kommune støttet arrangementet med 10. 000 kr.

6. Olsok

Årets stevne samlet 600 mennesker til en allsidig og helhetlig Olsokkveld. Hans Petter Hansen og Ole Svendsen ledet den første timen med allsang, Barnelaget i BUL danset, folkemusikkinstrumenter ble demonstrert og Markakoret sto for serveringen. Ivar bakke stilte med hest og høyvogn og ledet slått og raking av slåttengen. Olsok gudstjenesten ble ledet av Ørnulf Steen. Etter gudstjenesten orienterte byråd Grete Horntvedt om verneplanen for Maridalen. Tilslutt framførte DrammensRallarna rallarsang, spill og dans. NRK's Sommeråpent, med Ingunn Kyrkjebø, sendte 10 minutter direkte fra arrangementet (opptak gudstjenesten/den første timen og DrammensRallarna på direkten.) Aftenposten dekket kvelden med ei hel side. Pinse og Olsok fikk 30 000 kr. i støtte fra Byråd for kultur og utdanning, Oslo kommune.

7. Skjærsjøelva

Kulturminneåret 1997 ble i samarbeid mellom Oslo energi, Oslo skogvesen, Oslo vann og avløpsverk og Maridalens Venner markert gjennom en kulturminnevandring langs Skjærsjøelva søndag 24. august. Markakoret hadde konsert i parken rundt Peisestua til Oslo energi og skogssjef Ragnar Andreassen

holdt tale. Over 300 fikk også grillmat og kaffe/kaker. Ingen presse dekket Oslo kommune sitt offisielle bidrag til kulturminneåret i Marka!

8. Skjøtsel i dalen

Områder som blir ryddet og slått er fordoblet siden 1996. Fylkesmannens miljøvernavdeling og Skogvesenet deltok på befaring og godkjente sammen med miljøetaten og vannverket skjøtsel av fem områder på tilsammen 23 dekar i henhold til verneplanen. Enga på Låkeberget ble slått og kvisthauger ble brent. Østlige del ble slått første gang i fjor mens resten er blitt slått i fem år. Det er markert forskjell mellom teigene. Bringebærkratt preger ennå de nyslåtte områdene. Kirkeruinenga ble for femte året slått i forbindelse med Olsok. Enga foran ruinen fikk i år hvile. Bjørkelunden rundt Maridalen kirke ble slått for tredje gang.
Ruinen og Maridalen kirke ble slått med nyinnkjøpt brukt tohjulstraktor til 8000 kr. (Fort mikro) Lautabekkens utløp og bjørkelunden ved Gamle Maridalsvei (gammel hamn til Nedre Kirkeby) er årets nye prosjekter. Lautabekkens utløp blir delt i to. Området øst for bekken får foreløpig utvikle seg fritt, for å skape variasjon og for å sammenligne med og uten skjøtsel. Strandenga vest for bekken ble tynnet for trær og busker og ble slått med ryddesag m/plastkniver. Gras (dessverre) og kvist ble brent og noe «daugras» ble også brent. Store tuer vilforhåpentligvis forsvinne etter hvert og her vil utviklingen i artssammensetning nøye bli fulgt. (Fullstendig artsliste før skjøtsel finnes). Bjørkelunden på Hammeren ble ryddet for kratt og trær ble tynnet. Kvisthauger ble brent. Siden området var kraftig gjengrodd, siden 1967, er det viktig av hensyn til oppblomstring av nitrogenelskende arter, at ryddingen går gradvis over flere år. Første slått vil antagelig skje neste sommer. Men allerede i år dukket solblom opp overalt i sterile matter. Dette vil bli en perle av en løveng, (ask og selje vil bli stuvet og lauvet) med fin utsikt utover Maridalen. Direktoratet for naturforvaltning støtter skjøtselen med samme beløp som i 1996, 15 000 kr.! Slåttemyra i Nittedal er et eget prosjekt i regi av fylkesmannen (60 mål myr).

9. Verneplanen for Maridalen

Vår høringsuttalelse støttet selvfølgelig verneplanen varmt. Men vi gikk i mot opprettelse av naturreservatene (Vaggestein og Sørbråtamyra) da de ikke oppfyller kravene i naturvernloven. Vi fikk full støtte for dette fra Botaniske hage

og museum, Universitetet i Oslo. En skjøtselsplan på linje med andre områder i landskapsvernområdet, er tilstrekkelig form for vern av de foreslåtte reservater. Hvem som har krav på tilskudd fra det offentlige, bør også konkretiseres (eier/driver). En helhetlig plan for friluftslivet må lages (sti/løypeplan). Oslo kommune og friluftsorganisasjonene støtter verneplanen i grove trekk. Vi venter nå på fylkesmannens oppsummering av høringene og eventuell revidering av verneplanen som igjen skal ut på nasjonal høring.

10. Sandermosen stasjon

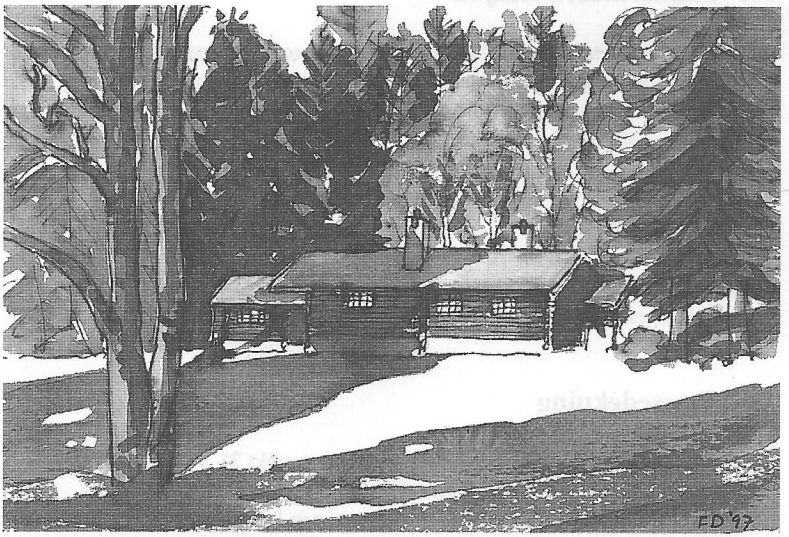
Plan og bygningsetaten varslet 24. september om reguleringsplan for stasjonsområdet Sandermosen stasjon! (spesialområder-bevaring: bolig, bevertning, kultur, jernbaneformål og sporområde). Igjen er en rivningsplan i Maridalen omgjort til en offentlig verneplan!

11. Martin hytta

Det gode samarbeidet med Oslo Arbeiderparti og Einar Linderud fortsetter. Alle våre møter blir holdt her. (ett møte på Gjestistua).

12. Pressedekning

Vårt gjennombrudd på NRK-fjernsynet er nevnt (punkt 3). «Ut i naturen» ble markedsført gjennom ei helside i Aftenposten, fin notis med bilder i TV-bilagene i ukebladene og i Dagbladet. Akersposten lagde et tosiders portrett av lederen før påske og lokalavisa «Sør-Trøndelag» det samme. (Oppvokst i Orkdal). Til Skogs (OOT) noe liknende. Olsok/pinse/blomstereng-pressedekning er nevnt. Norgesglasset på P1 har laget tre reportasjer med lederen om vår/sommertegn i Maridalen. Østlandseningen radio hadde en reportasje i forbindelse med kulturminneåret 21. juni. Ellers har det vært diverse avisoppslag om golfbanen, parkeringsplass på Hammeren, markagrensen og strømforsyning til Nordmarksplassene.

Martin-hytta

13. Andre utvalge arrangementer

3. november 1996
Tur fra Martinhytta til Gaupekollen med Oslo og Omegn Turistforening. 100 deltagere.

7. april
Foredrag om Slåttenger og Slåttemyra på årsmøtet til Lillomarkas Venner.

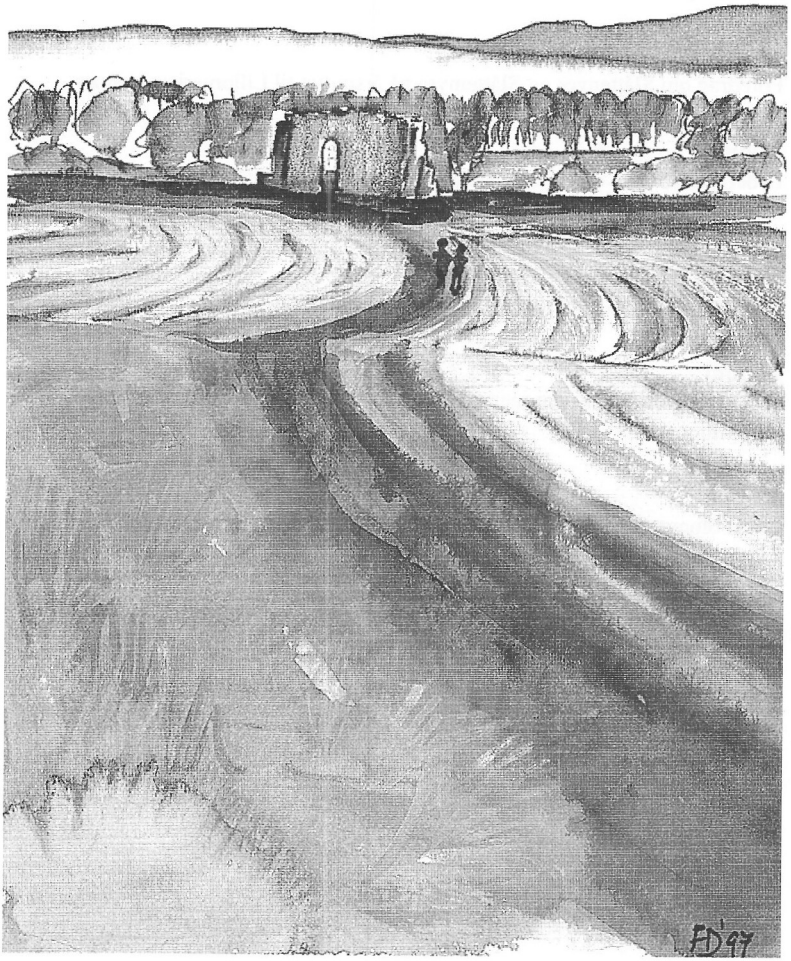
1. juni
Ledet tur for Oslo og Omegn Turistforening i forbindelse med åpningen av Tømtehytta. 100 deltakere.

10. juni
Foredrag for Sogn bydel om Maridalen.

14. juni
Orientering om blomsterengen på Mago for Nordberg menighets speidere m/familier.

15. juni
Ledet blomsterengvandring til Sørskogen, Nordskogen og Sinober for Lillomarkas venner.

Tor Øystein Olsen sitter også i en faglig referansegruppe i regi av Oslo og Omland Friluftsråd: Kulturminner i Marka.

Den gamle kirkevei fra Hammeren til Kirkeby

Protokoll fra årsmøte i Maridalens Venner 1996

Årsmøtet i MV ble holdt 5. desember i Maridalen velhus. Tor Øystein Olsen åpnet møtet.

I Markakoret underholdt.

II Dagsorden

1. Geir Erik Berge ble valgt til ordstyrer og Olav Bergenhus til referent.

2. **Godkjenning av innkallingen**
   Innkalling til årsmøtet godkjent.

3. **Godkjenning av dagsorden**
   Dagsorden godkjent med noen endringer.

4. **Årsberetning for MV**
   Geir Erik Berge leste årsberetningen.
   Årsberetningen ble godkjent med følgende tilføyelser:

   pkt. 6/8 2. pinsedag/Olsok
   MV mottok fra Oslo kommune kr. 20 000 i forbindelse med arrangement 2. pinsedag og Olsok.

   pkt. 7 Blomsterengtur
   MV mottok kr. 15 000 fra Oslo kommune i forbindelse med blomsterengturen.

   Kommentar til protokoll fra årsmøtet 30. november 1995 pkt. 6 siste avsnitt: Her skal Nordberg Menighet skiftes ut med Maridalen Menighet.

5. Regnskap

Kasserer Lars Flugsrud gjennomgikk regnskapet for MV.
Årsmøtet godkjente regnskapet med forbehold om revisjonsgodkjenning.
Fra salen ble det fremmet forslag om at de som støtter MV økonomisk skal nevnes i regnskapet.

6. Innkomne forslag

Ingen innkomne forslag.

7. Fastsetting av kontingent

Kontingent som tidligere.

8. Valg

Valgkomiteens forslag ble lagt frem av Ivar Bakke.

Tor Øystein Olsen, leder	ikke på valg.
Lars Flugsrud	ikke på valg.
Øivind Øiestad	ikke på valg.
Per Ersdal	ikke på valg.
Olav Bergenhus	gjenvalgt.
Reidar Otto Ullevålseter	gjenvalgt.
Grete Wiens	ny.
Ole Svendsen, vara	gjenvalgt.
Jon Eirik Telle, vara	gjenvalgt.
Geir Erik Berge, vara	gjenvalgt.
Ole Wiggo Svendsen, vara	ny.

Revisorer: Britt Brodin og Ingvar Hestdalen.

Valgkomiteen gjenvalgt for 1997, bestående av:
Johan L. Stang
Ivar Bakke
Anne Hestdalen.

Tor Øystein Olsen takket Jens Erik Skjerven for innsatsen som styremedlem.

Årsmøtet avsluttet

Kaffe og kaker

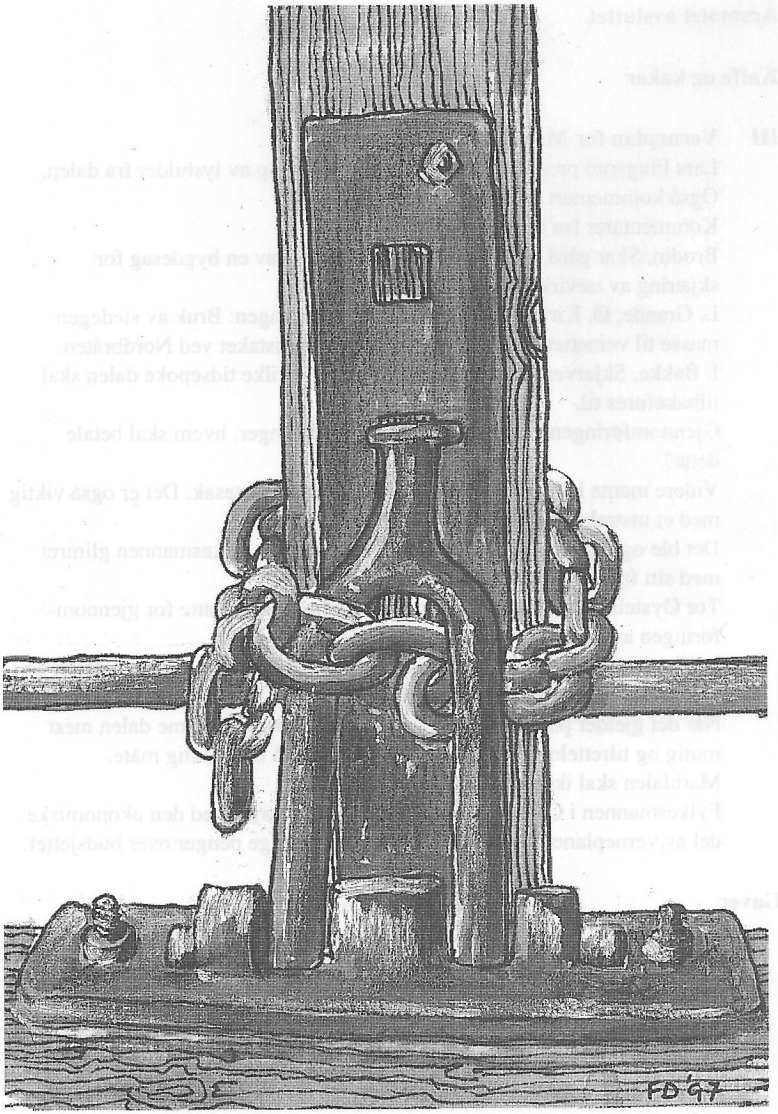
III Verneplan for Maridalen

Lars Flugsrud presenterte verneplanen ved hjelp av lysbilder fra dalen.
Også kommentert av Tor Øystein Olsen.
Kommentarer fra medlemmene:
Brodin, Skar gård, tok til orde for anskaffelse av en bygdesag for skjæring av trevirke, spesielt løvtrevirke.
L. Grande, Ø. Kirkeby kommenterte motsetningen: Bruk av stedegen masse til veinettet i Maridalen/stenging av grustaket ved Nordbråten.
I. Bakke, Skjerven satte spørsmålstegn ved hvilke tidsepoke dalen skal tilbakeføres til.
Gjennomføringen av verneplanen vil koste penger, hvem skal betale dette?
Videre mente han at verneplanen ikke er noen hastesak. Det er også viktig med et utstrakt samarbeid.
Det ble også pekt på at landbruksavdelingen hos fylkesmannen glimret med sitt fravær i verneplanen
Tor Øystein Olsen opplyste at det finnes penger til støtte for gjennomføringen av deler av verneplanen.
L. Flugsrud påpekte at naturgrus bør benyttes på veier og stier i dalen og at grus fra Strømsbråten er et naturlig valg.
Når det gjelder parkeringsplasser og trafikk bør en skjerme dalen mest mulig og tilrettelegge bruken av selve dalen på best mulig måte.
Maridalen skal ikke bli noen turistattraksjon.
Fylkesmannen i Oslo og Akershus er ikke fornøyd med den økonomiske del av verneplanen og mener at staten må bevilge penger over budsjettet.

Gaver

Maridalens Venner fikk i gave et maleri til verdi kr. 9 500 utført av Thoralf Nikolai Lerdal i 1934 som viser deler av tunet (låven) på Nedre Kirkeby.

Olav T. Bergenhus
ref.

På Øyungsdammen

MARIDALENS VENNER 1996

Regnskapsåret 1. november 1995 - 30. november 1996

Inntekter	**Utgifter**	
Kontingenter 95	kr. 23.830,-	
Kontingenter 96	kr. 10.575,-	
Arrangementer/møter	kr. 8.808,-	
Renter div. Bank og Postgiro	kr. 639,74	
Gaver/bidrag	kr. 577,-	
Støtte blomsterengtur, Oslo komm.	kr. 15.000,-	
Støtte kulturarr.,Olsok/Pinse, Oslo komm	kr. 20.000,-	
Bidrag til biol. mangf., Dir. for naturforv.	kr. 15.000,-	
Årsskrift		kr. 38.920,50
Porto, rekvisita, medl. service		kr. 15.154,02
Gaver, blomster o.l		kr. 823,50
Møter og tilstelninger		kr. 26.510,50
Utstyr, diverse		kr. 10.704,80
Sum	kr. 94.429,74	kr. 92.113,32
Overskudd 1995/96		kr. 2.316,42
Sum	kr. 94.429,74	kr. 94.429,74

Spesifikasjon av beholdning:	30/11-96	30/10-95
Kasse	kr. 0,-	kr. 180,-
Postgiro/bank	kr. 45.192,61	kr. 23.250,69
Kredittkassen	kr. 148,92	kr. 147,42
Sparebanken Nor	kr. 2.133,56	kr. 21.580,56
Sum beholdning	kr. 47.475,09	kr. 45.158,67

Maridalen 2/12-1996

Lars Flugsrud
(kasserer)

IUNGSDALEN

I mai...når skogen lukter av vår,
jeg går stien i Iungsdalen opp.
Her har jeg vandret i mange år,
sett mening i stort og smått.

Her vokser granskog i dråg og lier,
og mose skogbunnen dekker.
Her tråkker elg langs myr og sti,
stille...renner de mange bekker...

Her kan du ane skogens mystikk,
kort vei fra storbyens larm.
Gå stien en gang...med åpent blikk,
en dag som er stille ..og varm.

Der oppe du får et sjeldent syn,
fra koller vi alle må verne.
Utover bygden og henimot by`n,
du ser fjorden langt i det fjerne.

Der ser du de gamle veier...,
som vitner om tidens slit.
Tømmer ble kjørt for skogens eier,
fra bratte lier...bit for bit...

Storskogen her skal ligge i fred,
for øks og for sag...og dur...
Stien her går til fredet sted,
her kan du oppleve Guds natur...

Helge Haakenstad

C-post

Returadresse:
c/o Tor Øystein Olsen
Grefsenveien 66
0487 Oslo

